

interrogando interrogabit, nimirum augures & diuinos. Alij existimant veram huius loci intelligentiam esse: Cuius amissionem putat malum sibi esse omen & augurium. Potest verti: Quo experiendo expertus est vos: siue tentauit vos. Ac si dicat: Ideo Scyphū hunc reliquit, vt experiretur, vtrum vos illū essetis surrepturi. Inde nachax, quod significat augurium: vt capite Numerorū. 23. Non est auguriū in Iacob. Et quia in ære perpolito solebāt fieri auguria, inde effectum est, vt תשןִֿֿֿ significet æs: quo nomine cōpedes appellantur, quòd ex ære cōfici solerent. In quam significationē accipitur hoc loco: vt sit sensus: Facit pedibus meis cōpedes grauisimos, ne aliquò ire possē. Interpres Theodoretus habet: Aggrauauit iugū colli mei. Et interpretatur: Crudelissimis hostibus me seruire coëgit.

¶ *Semitas meas subuertit.* Pro subuertit est in Hebræo verbum שׁוֹר, quod significat subuertere: quam significatione secutus est Latinus noster interpret. Significat etiam declinare, peruertere, alienare, mutare, deficere, foetere, putrescere, separare. Eo vtitur pro declinare Oseas capite quarto: Sicut vacca lasciuiens declinavit Israel. Subauditur à via recta. Potest verti: Vt iuuenca deficiens desciuit Israel, expellendo scilicet à se iugum diuinæ legis. Vel separauit se Israel, nimirum à Deo. Pro separare enim accipitur Oseas quarto: Separatum est conuiuium eorum. Vbi conuiuium idem est quod cultus & cōmunicatio: loquitur enim diuinus vates de decem tribubus, quæ se à duabus separauerāt, & vitulos Ieroboam coluerant. Vel ideo ait Israelitarū conuiuium esse separatū, quia erat excōmunicatū: excōmunicati enim separati sunt.

Potest verti: Foetidum est conuiuium eorum: vt sit sensus: Tantū vini potauerant conuiuæ, vt eorum compositio graueret. Vel per eorum conuiuium intelligit illorum doctrinā, quam appellat putidam & foetidam, quia docebant esse vitulos aureos colendos. Illud psal. 13. Omnes declinauerunt: vertunt nōnulli. Omnes foetuerunt. Et alij: Omnes recesserūt, nimirum à via, quam Deus illis ostēderat. Ab hoc verbo est forerim, pro quo vulgatus interpret cap. 1. Esaiæ vertit infideles: Principes tui infideles. Potest verti: Principes tui declinantes. Vel recedentes, nimirum à vera religione. Vel foetidi: vel peruersi. Pro quo Septuaginta habent: Non obediunt, siue non obediētes. Et Aquila, discedentes. Et Tharghū: rebelles: quia à Deo defecerant, & falsis dijs diuinum cultum tribuerant. Eodē modo illud intelligitur Oseas. 9. Omnes principes eorum recedentes. Pro quo alij legēdum putant: Omnes principes eorū subuersi. Vel omnes duces eorū mutati: nimirum à vero Dei cultu. Diximus enim verbū hoc significare subuertere & mutare. Quare locus hic Ieremiæ verti potest: Vias meas mutauit: nimirum à pristina consuetudine. Vel potest esse à שׁוֹר, quod est spina: vt sit sensus: Vias meas spinis sepiuit. Ita hunc locum interpretatur Rabbi Ischac filius Ghiath: iuxta id quod ait apud Oseam. 2. Deus: Ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria. Vt scilicet nō possis egredi, nec quò velis, proficisci.

¶ *Confregit ad numerum dentes meos.* Pro numero est in Hebræo שׁוֹר, quod significat calculū, lapidem minutum, & arenam: vt Prouerbiorum. 20. Suavis est homini panis mendacij, & postea implebitur

tur os eius calculo. Hoc est, doctrina mē-
dax ac falsa, etiam si in principio sit dulcis
ac mollis, postea tamen insuavis ac dura
inuenitur. Et quia calculis solem⁹ nume-
rare, accipitur hoc nomen pro numero.
Cicero. Vnde apud Ciceronem in libro de ami-
citia, reuocare ad calculos amicitiam, est
ita data & accepta numerare, vt par sit eo-
rum ratio. Et in epistola quadā Plinij, po-
nere calculos, idē est quod numerare. Hac
ratione ductus interpres noster pro chat-
sars, quod calculū propriē significat, nu-
merū hoc Ieremiæ loco interpretatus est.
Septuaginta tñ pro calculo acceperūt: ita
enim habent: ἐξέβαλεν ἰν' ὄρω οὐδὲν τὰς μου.
Hoc est, eiecit lapillo dentes meos. Hoc
est accepto lapide euulsi mihi dētes, quos
ex ore meo in terram proiecit. Potest re-
ctissimē verti: Cōfregit instar arenæ dē-
tes meos: ita enim eos minutatim con-
cidit atque contudit, & in tot particulas
infregit, vt essent instar arenæ minuti.
¶ *Perijt finis meus.* Pro fine est in Hebræo
nomen hoc פֶּרַיִט, quod significat finem:
quam significationē secutus est vulgatus
interpres. Significat etiam victoriā, po-
tentiam, sanguinem, robur, & fortitu-
dinem. Quare rectē verterunt Septua-
ginta ἀπέλωτο τὸ νικῶς μου. Hoc est: perijt
victoria mea. Et rectē Pagnin⁹ & Brixia-
nus: Perijt fortitudo mea. Et rectē Io-
annes Benedictus: Perijt robur meū. Po-
test quoque verti: Perijt potētia mea: aut
sanguis meus. Quæ omnia possunt ad
Christū Deum nostrū verissimē referri,
cui omnia hæc conueniant, cuius mortē
in crucis ara contumelijs plenissimā Ie-
remias hoc loco lamentatur. Ipse enim
est finis, ad quem dirigendæ sunt omnes
actiones nostræ, propter quem diuinā le-
gem sumus seruaturi, & ipsius legis con-

summatio & perfectio: id quod ait aposto-
lus capite. 10. epist. ad Romanos: Finis le- Rom. 10
gis Christus est ad iustitiam omni credē-
ti. Ipse est victoria nostra, qui de se ait a-
pud Ioan. 16. Confidite, ego vici mundū. Ioan. 16
Quam ob rem ait apostolus cap. 15. prio-
ris ad Corinthios: Deo autem gratias, 1. Cor. 15
qui dedit nobis victoriam per dominum
nostrum Iesum Christum. Ipse est potē-
tia nostra: de quo ait apostolus capite. 4. Philip. 4
epistolæ ad Philippēses: Omnia possum
in eo, qui me confortat. Ipse est sanguis
noster & caro nostra, quatenus homo est,
nostram enim assumpsit naturā: de quo
ait diuus Ioānes capite sui euangelij pri- Ioan. 1.
mo: Et verbum caro factum est. Ipse est
fortitudo nostra: de quo ait Moses capite Exod. 15
Exodi. 15. Fortitudo mea & laus mea do-
minus. Et Dauid psalmo. 30. Quoniam Psal. 30.
fortitudo mea & refugium meum es tu.
Deriuatur nomen hoc à verbo פֶּרַיִט nat-
sach, quod significat roborare & vincere.
Vnde lánatseach multis præfigitur psal-
mis: Pro quo Septuaginta vertunt: ἐῖς τὸ
τέλος: hoc est in finem, quemadmodum
habet editio vulgata. Hieronymus ver- Hieron.
tit: Victori. Felix Pratensis: Vincenti. A- Felix.
quila τὸ μικροπικῶν, id est præbenti victo- Aquila.
riam. Alij, fundenti sanguinē. Alij danti
æternitatem. Quæ omnia Christo Deo
nostro mirabiliter congruunt, cui psalmi
huius inscriptiones dedicantur. Quidam
existimant, ideo præfigi psalmis, In finē,
quia erāt implendi tēporib⁹ Melsiæ, quæ
appellantur nouissima & fines seculorū.
¶ *Leuauit se super se.* Pro leuare est in He-
bræo verbum לָוַת natal, quod significat
leuare, ferre, baiulare, inuoluere. Parti-
cula, se, non est in Hebræo, nec in Græco.
Potest verti: Quia tulit super se. Subaudi
iugū Dei. Pōt hoc itelligi de Christo dño,

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

qui tulit super se crucé: de quo paulò pòst dicitur: Dabit percutienti se maxillá, saturabitur opprobrijs. Omnia hæc verba explanat de Christo Rabbi Samuel in huius loci expositione. De percussione auté maxillæ Christi dixit ita Michæas. 5. In virga percutient maxillam iudicis Israel. Ipse est, qui crucem baiulavit tanquã clauem, qua cœlũ aperiret, de qua dixit Deus pater apud Esaiam. 22. Dabo clavé domus David super humerũ eius. Itaque verbũ hoc natal significat portare & baiulare. Inde netil idé est quod baiulus: quo vocabulo in plurali utitur cap. 1. Sophonias, pro quo editio vulgata habet, inuoluti. Disperierunt oēs inuoluti argento. Quod pòt etiam verti: Disperierunt oēs baiuli argenti. Ac si dicat: Peribunt oēs diuites avari. Est enim præteritũ pro futuro. Quemadmodũ baiuli arculas alienas ferũt argento plenas, nihil inde nisi laboré pondusq; reportãtes, præter vilissimã parvissimãq; mercedé: sic qui avaritia & effrenata opum cupiditate ardent, nihil ex diuitijs quas possident, aut potius à quibus possidentur, habent, nisi laborem & sollicitudinem, & flagitium. Nullum est enim officium tam sanctum & laudabile, quod non avaritia comminuere atque violare soleat.

¶ *Leuemus corda nostra cum manibus ad dominum.* Pro, cum manibus, est in Hebræo לְיָדַי el cappaijm. Nomen caph significat volam, & manũ: ut capite Ezechielis. 21. Percute manũ ad manũ. Hoc est, mœrorem & dolorem ostende. Significat etiam nubé. Vnde illud Exodi 33. Ponam te in foramine petrae, & protegiam dextera mea, donec transeã. vertunt nonnulli: Et protegiam nube mea. Eam ob causam potest verti locus hic

Ieremiæ: Leuemus corda nostra versus nubes ad dominum. Ita Rabbi David Chimhi in libro radicum hunc locum interpretatur. Vnde illud Esaiæ. 49. Ecce in manibus meis descripsi te: potest verti: Ecce in nubibus meis posui te. Hoc est, te extuli in sublime, in excelsa que dignitate collocaui. Ita Rabbi Ioseph, & R. Sahadias locum illum explanarũt. Ionathas tamen Chaldæus nobiscũ vertit: Ecce in manibus meis descripsi te. Ne mireris, si aliquando citem Hebræos rabinos fide destitutos. Nam etsi in vera & arcana diuinarum literarum intelligentia, & in mysterijs redemptionis humanæ per Christum Deum nostrum eos cæcos esse omnino non dubito, non parum tamen conducere arbitror ad veras verborum Hebræorum significaciones & proprietates depromendas eos legere, illos præsertim, qui linguæ sanctæ phrasés & schemata explicarunt. Nam quemadmodum vir prudens lapidẽ pretiosum non eò conténit, quòd ex capite venenati draconis exierit: sic nec Hebraïformum peritiã & vocabulorũ notiones, quòd ex Iudæorũ prodierũt officina. Præter has explanationes pòt verti locus hic: Leuemus corda nostra in manibus ad Deũ. Subaudi pro munere. Ac si dicat: Demus Deo animos, offeram eos illi manibus nostris loco muneris. Nõ solũ nra, sed nos ipsosei quasi donũ offerre nõ ìtermittam.

¶ *Ne auertas faciẽ tuam à singultu meo & clamoribus.* Pagninus vertit: Ne abscondas aurem tuam propter respirationẽ meam ad clamorẽ meum. Pro à singultu meo, est in Hebraico: לְרוּחֹתַי le rauchathi. Quod nomen significat singultum, respirationem, & suspiriũ. Deducitur à verbo רָוַח rauach, quod significat respirare &

R. Sam.

Mich. 5.

Esai. 22.

Soph. 1.

Similitudo.

Ezec. 21.

Exo. 33.

R. David

Esai. 49.

Ioseph.

Sahadi.

Ionath.

Similitudo.

Pagnin.

& dilatare. Potest verti: Ne auertas aure tuam à suspirijs & clamoribus meis. Vel sic: Ne auertas aurem tuam à clamoribus meis propter respirationem meam. Ac si dicat: Audi me domine, vt possim respirare. Tãto enim dolore premebatur mœtus Jeremias, vt respirare non posset, ne anhelare quidem.

Caput quartum.

Aleph. **Q**uomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omniũ platearũ? **Beth.** Filij Sion inclyti, & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vase testea, opus manuum figuli?

Gimel. Sed & lamie nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos: filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto.

Daleth. Adhesit lingua lactẽis ad palatũ eius in siti: paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis.

He. Qui vescebantur voluptuosè, interierunt in vijs: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.

Vau. Et maior effecta est iniquitas filie populi mei peccato Sodomorũ, quæ subuersa est in momento, & non ceperunt in ea manus.

Zain. Candidiores Nazar ei eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.

Cheth. Denigrata est super carbones facies eorũ, & nõ sunt cogniti in plateis: adhesit cutis eorum ossibus, aruit, & facta est quasi lignum.

Explanatio.

Aleph. Quomodo obscuratũ est aurum? Totus hic versus sub litera Aleph, potest de euerfione tẽpli intelligi in illa Babylonica vilitate. Erat enim templũ auro tectum, vt

cap. 6. lib. 3. Regum diuinæ literæ prodiderunt. Sed Jeremias, vt ego mihi statuo, præcipuè deplorat amissam gloriã Hierosolymæ: ac si dicat: Quomodo versa est in ignominiam gloria nostra? Tenebras dedecoris attulerunt. Babylonij splendido auro honoris nostri, cuius fulgentissimus color fuit in nigrorem mutatus. Quam citò Hierosolymæ splendor, eiusq; nominis claritas & amplitudo ad opprobriũ & abiectiõnem reciderunt! Accipitur hoc loco aurum pro mudi gloria, opibus, & magnificentia, vt cap. 2. Danielis, cum dicitur caput statuæ à Nabuchodonosore cõspectæ ex auro fuisse. Pro charitate sumitur capite Apocal. 3. Suadeo tibi emere à me aurum ignitũ. Sumitur etiam aurum pro oleo cap. 4. Zachariæ: Quid sunt duæ spiræ oliuarũ, quæ sunt iuxta duo rostra aurea, in quibus sunt suffusoria ex auro. Pro quo nonnulli vertunt: Quæ sunt iuxta duo rostra aurea, quæ suffundunt ex se aurum. Vbi aurum aiunt pro oleo purissimo summi instar auri. Cum autẽ oleo significetur misericordia, apertè liquet ipsam misericordiam auro significari. Sumitur præterea pro sapientia capite Cantorum. 5. Caput eius aurum optimũ. Demum sumitur pro humilitate rerũque humanarũ tolerantia. Vt enim illud est cæteris metallis grauius, & percussum non reddit sonum: sic vir animi humilitate & patientia seipsum præ cæteris deprimat & abijcit, & ad humilia munera inclinatus ac calamitate percussus nullos fundit iracundiæ clamores. Percipit enim animo id, quod ait diuinus ac regius vates: Patientia pauperum, siue afflictorũ, non peribit in finem. Et filius eius in prouerbij. Gloriã præcedet humilitas. Hæc est vna virtus, quæ cum se occultet, eminent tñ inter ocs.

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

Similitu
40. Vt calx viua videtur frigida foris, cum
 intus ferueat: sic verè humilis cooperit
 virtutes suas, cum flagret intus igne cha-
 ritalis, & aqua calamitatis incendatur.
 Calx viua feruet cū aqua frigida, & humi-
 litas cum charitate & toleratīa coniūcta
 aqua calamitatis inflāmatur. Omnes hæ
 auri significationes possunt huic Ieremię
 loco cōuenire: obscurata est enim Iudęo-
 rū charitas & misericordia & animi hu-
 militas, & patiētia. Vel quod mihi rectius
 videtur, per aurum cæteris metallis præ-
 stantius intelligitur princeps, qui fuit in
 bello illo captus, & à dignitate sua deiect⁹.
Dispersi sunt lapides sanctuarij in capite
omnium platearum. Id est euersum est tē-
 plum domini, eiusq; lapides fuerunt per
 plateas dispersi atque dissipati. Ita hūc lo-
 cum paraphrastes Chaldæus interpreta-
 tur. Sed quēadmodum paulò antè nomi-
 ne auri intellexit principē, ita modò per
 lapides factuarij sacerdotes, & viros pios,
 qui alios religionis cultu superabant. Hi
 enim fuerūt è tēplo expulsi, & per capita
 platearū disiecti, & ad diuersas oras abdu-
 cti. Fortasse deplorat sacerdotū distractio-
 nē, qui cum deberent in tēplo residere, ac
 diuino cultui operā dare, per plateas Hie-
 rosolymę negotijs humanis dediti vaga-
 bātur. Quam ob causam fuerūt obsessi,
 & victi, & cruciati. Platea enī est latitudo,
 qua significatur lata illa & spatiosa via,
 quæ, vt Christus Deus noster ait apud
Matt. 7. Matthæum. 7. ducit ad perditionem.
Filijs Sion inclyti, & amicti auro primo.
 Hoc est magnates Hierosolymæ ornati
 quondā auro optimo abiecti sunt modò,
 & veluti vasa figuli habiti ac ducti. Sumi-
 tur vas siue lagena figuli pro re fragili,
Esai. 30. nulliusq; momenti, vt cap. 30. Esaiæ: Cō-
 minuetur, sicut conteritur lagena figuli

cōtritiōe perualida. Et Iere. 19. Sic cōterā
 populū istū, & ciuitatē istā, sicut cōteritur
 vas figuli, quod non pōt vltra instaurari.
Sed & lamia nudauerunt mammam. Sē-
 sus est: Etiā impiæ ferē alunt catulos suos,
 exponentes illis vbera sugenda, Hieroso-
 lyma autem filios suos non alit. Exagge-
 rat calamitatē Iudææ comparatione fe-
 rarū, quæ lactant filios suos, quod Hie-
 rosolyma non faciebat. Aiunt nōnulli hoc
 impletū fuisse, cum matres fame coactæ
 proprios filios coxerūt. Lamia figuram
 quandā habent humanā, cum sint bestię
 crudelissimæ. Struthiones sunt aues mi-
 ræ magnitudinis, sed minimè volantes,
 quibus heretici, & nefarij homines artifi-
 cio simulatiōis eruditi, vt Hesychius ait,
 & Eucherius, significātur. Habere nāque
 videtur sapiētia & contēplationis pēnas,
 volare aut haudquaquam possunt. Eam
 ob causam sunt in lege veteri prohibitæ
 cap. 11. Leuitici, & 14. Deuteronomij. Hęc
 aues crudeles sunt: quare cum illis cōpa-
 rat Iob homines imanes, cum ait cap. 30.
 Frater fui draconū, & socius struthionū.
 Solet hoc animal in solitudine oua sua re-
 linquere, & aliquando non curare: atque
 filiorū suorum obliuisci. Id significat Iob
 cap. 39. vbi de illo loquens: Quando, in-
 quit, derelinquit oua sua in terra, tu forsi-
 tam in puluere calefacies ea: obliuiscitur,
 quòd pes cōculcet ea, aut bestia agri cōte-
 rat. Induratur ad filios suos, quasi nō sint
 sui. Hęc ille. Eam ob causam ei hoc loco
 Hierosolyma comparatur. Fortasse non
 propter crudelitatem affectus, sed prop-
 ter similitudinē actus: quia mulieres Hie-
 rosolymitanæ lac filijs proprijs ob ino-
 piam detrimenti non præbebant.
Adhesit lingua lactentis. Ostendit sitim
 ac famem puerorum, quos cap. 3. harum
 lamen-

lamen-

lamerationum induxit matribus suis dicentes: Vbi est triticum & vinum?

¶ Qui vescebatur voluptuose. Qui exquisitis epulis quondam utebantur, perierunt fame in locis publicis. Et qui solent delicate nutriri, & purpura, vestibusque; pretiosis indui, viles cibos auidè sumebant. Nam vt Iob ait capite. 6. Animæ esurienti etiã amara dulcia esse videntur.

¶ Maior effecta est iniquitas filie populi mei. Grauius fuit peccatum Hierosolymæ, quàm Sodoma: nam Sodoma non cõtaminauerat Dei sacrariũ, quod non habuerat: nec habebat diuinos vates, qui eam à flagitijs deterrent, quemadmodũ Hierosolyma. Præterea Sodoma violauerat legem naturalè, Hierosolyma autem naturalem & scriptam: & ingrati animi significationè multis in rebus ostenderat. His rationibus ductus ait Ezech. 16. Non fecit Sodoma soror tua ipsa, & filia eius, sicut fecisti tu: & filia tuæ. Et Christus Deus noster apud Matt. 11. Terræ Sodomorũ remissius erit in die iudicij, quàm tibi. Vel sumitur hic iniquitas pro pœna iniquitatis, quemadmodũ peccatum pro pœna peccati: vt cap. 12. lib. 2. Regũ, vbi Nathan dixit Dauidi: Dominus transtulit peccatum tuum, idest, pœnã peccati in filium tuũ: non enim morieris, sed ille. Et Threnorũ. 5. Patres nostri peccauerunt, & nõ sunt: & nos iniquitates eorũ portauimus. Ita explanat nonnulli illud Cain Genesis. 4. Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Vt sit sensus: Maior est pœna mea, quàm ferre possim. Ideo Ieremias ait Hebræos fuisse punitos grauius Sodomis, quia Sodomorũ pœna minore tempore durauit, quam obrè fuit minus acerba, quoniam non fuerunt longa obsidione afflictæ & lacerati, sed in puncto tẽ-

poris consumpti. Ideo ait: Et non ceperunt in ea manus. Hoc est, non ceperunt Sodomam inimicorum manus. Sumuntur manus pro supplicijs humanis: vel pro castris & exercitibus, quẽadmodum cap. 33. Deuteronomij: Manus eius pugnabunt pro eo. Et Act. apost. 12. Misit rex Herodes manus, vt affligeret quosdam de ecclesia. Eam ob causam vertunt nonnulli locum hunc: Et non metaeta sunt in ea castra. Quia in momento subuersa est.

¶ Candidiores Nazarai eius niue. Loquitur de Nazarorũ fame luctu & calamitate in illa vrbe obsidione & pernicie. Hi erant Deo dedicati: de quorũ consecratione loquitur Moses cap. Numer. 6. Nunc autem Ieremias hyperbolicè eorũ describit pulchritudinẽ & candorem ante obsidionem illã, vt post eam eorum ostendat & deploret deformitatẽ, maculas & luctũ. Ebur est dens elephanti: sapphirus est lapis pretiosus coloris aërij, aureis punctis collucens: de quo differit Plinius libro. 37.

¶ Denigrata est super carbones facies eorum. Præ fame & miseria & luctu. Locutio est hyperbolica. Nigrore faciei significatur dolor & tristitia. Ita cap. 2. Nahum: Facies omnium eorũ sicut nigredo ollæ. Et Iocelis. 2. Omnes vultus redigentur in ollam.

¶ Et non sunt cogniti in plateis. Hoc est, non sunt à plebeijs & abiectis hominibus distincti. At si virtute præditi erant, in illa calamitate & abiectioe erant nobiles: eorũ autem inimici honestate destituti in triumpho illo erant infames. Quẽadmodũ generosus equus etiã si ei ponatur clitella ad sarcinas ferèdas, semper tñ generosus est, cõtra verò vilis cãterius etiã pretiosis phaleris ornatus est canterius: sic vir omni sapientia & nobilitate præstans quãuis abiectus, semper tñ est nobilis & illustris, improbus autem infimo

in summo loco natus quavis ad eximiam eue-
ctus dignitate, semper tñ est sordidus &
obscurus, nulla cōmendatione famæ præ-
clarus. Falsus honor non euehit ad verum
honorē: & calamitas nullum eximiū vi-
rum pietate & sapientia præstantē potest
vera dignitate priuare. Nam vt diuus ait
Hieron. Hieronym⁹ in epistola ad Celantiā: Sola
apud Deū libertas est nō seruire peccatis,
summa nobilitas clarum esse virtutibus.

¶ *Aruit.* Scilicet ob calamitatem & nu-
trimenti inopiam. Eodem modo Iob. 7.
Curtis mea aruit, & contracta est.

¶ *Melius fuit occisis gladio, quàm interfe-
ctis fame: quoniam isti exetabuerant con-
sumpti a sterilitate terra.*

¶ *Manus mulierum misericordium coxerūt fi-
lios suos, facti sunt cibus earum in contri-
tione filie populi mei.*

¶ *Compleuit dñs furorē suū, effudit iram indigna-
tionis sue: ¶ si cendit ignem in Sion, ¶*
deuorauit fundamenta eius.

¶ *Non crediderūt reges terra, ¶ uniuersi ha-
bitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis
¶ inimicus per portas Ierusalem.*

¶ *Propter peccata prophetarū eius, ¶ iniqui-
tates sacerdotū eius, qui effuderūt in me-
dio eius sanguinem iustorum.*

¶ *Errauerūt cæci in plateis, polluti sūt sanguine:
cūq; nō posset irare, tenuerūt lacrimas suas.*

¶ *Recedite polluti, claudauerūt eis, recedite: abi-
te: nolite tangere: iurgati quippe sunt, ¶*
*commoti: dixerunt inter gentes: Non ad-
dent ultra, ut habitet in eis.*

¶ *Melius fuit occisis gladio: Hoc est, minus
ærumnosi fuerūt illi, quos hostiū gladius
vita priuauit, quàm qui fame interierūt:
quoniam hileta tabe, & morte diuturna de
vita decesserunt, illi autē subito animam
efflarūt. Nam vt Ecclesiasticus ait cap. 34.
Melior est mors, quàm vita amara.*

¶ *Manus mulierum misericordium.* Exag-
gerat famis vim, qua ita obsessi labora-
bāt, vt etiā mulieres, quæ sunt naturaliter
misericordes, filios proprios comederēt.
Vis famis intimum naturalēque amorē
superauit. Id suprā tetigit capite. 2. Sup. 2.

¶ *In cōtritione filie populi mei.* Id est, in ob-
sidione & calamitate Hierosolymæ.

¶ *Compleuit dominus furorē suum.* Hoc est,
summum ac miserrimū sumpsit Deus
de nobis supplicium. Ostendit debitam
diuinæ iustitiæ in Hebræos seueritatem.

¶ *Succendit ignem in Sion.* Sensus est: totā
Hierosolymā Deus igne combussit: nec
solum tecta, sed ædificiorum fundamēta
euertit, & cremauit. Vel per ignē intelli-
git vehementē famem, & acerbā calami-
tatē. Sumi autē ignē pro afflictione & cru-
ciatu indicat loc⁹ ille Dauidis psal. 16. Ig- Psal 16.

ne me examinasti, & non est inuēta in me
iniquitas. Et illud Ezech: 30. Dabo ignem Ezech 30
in Taphnis. Et paulò post: Cū dederō
ignē in Ægypto. Et illud Amos primo: Amos 1
Mittam ignem in domum Asahel.

¶ *Non crediderunt reges terra.* Nullus vn-
quam rex, imò nullus homo cuiuscunq;
fuerit nationis, credidit futurū Hierosoly-
mæ exitiū. Existimabāt enim eam esse &
muris, & Dei præsidio munitā. Vel loqui-
tur de rege & magnatib⁹ Hierosolymæ,
eiusq; habitatorib⁹, qui Ieremiæ eam esse
capiendā à Babylonijs dicēti nullā fidē tri-
buebāt. Iā hostes ingrediebātur portas ci-
uitatis, & illi dubitabāt: iuxta illud Esai. 30 Esai 30
Subitò dū non speratur, venit cōtritio ei⁹.

¶ *Propter peccata prophetarū eius, ¶ iniqui-
tates sacerdotū eius.* Ostēdit præcipuā cau-
sam euersionis Hierosolymæ fuisse scele-
ra falsorum prophetarū, & sacerdotū: qui
cū deberent illā iustē & sapiēter guber-
nare, eam vitiorū suorum exēplo depra-
uarunt,

uarunt, & ad exitiū & vastitatem vocauerunt. Principū & pontificū maleficia populum corrumpunt, & euertūt. Id quod nō solum literæ testatur diuinæ & humane, sed etiā vita cōmunis, quæ nobis hui⁹ dire pestis exēpla ppē quotidiana suppeditat. In Hispania videmus Christi fidē vigere, quia eius reges sunt catholici: in Britania verò infiniti propē fidē repudiarūt, & ab ecclesia catholica desciuerūt, quia ei⁹ rex fidei nuntiū remisit, seq; turpi dedecore maculauit: & modò eius regina hæreticis fauet, quos deberet mulctare, & à regno deijcere, ne sermonib⁹ impuris & morib⁹ deprauatis tetrā maculā cæteris inurerēt. Dum in Ægypto regni clauū tenuit rex, qui nouerat Iosephū, iusti viri ex remotis oris magnis inuitabatur promissis: at cū regnauit alius, qui non nouerat Iosephū, fuerūt afflicti, & laborib⁹ incredibilib⁹ lacerati. Iosephus veditus & in carcerē coniectus inter duos vinctos, quorū alter fuit dānat⁹, alter absolutus, Christū Deū nostrum pro nobis venditū inter duos latrones constitutū adumbrabat: quorū alter perijt, alter est vitam sempiternā cōsecutus. Nihil hodie magis principes incitat ad vitia, quā ignoratio Iosephi cœlestis. Si enim Christū summè diligerēt, & in animo versarent, & eius beneficia cognoscerent, ad multò maiore dignitatē & nominis amplitudinē eorū regna perducerentur. Florerent eorū curiæ viris sapientia, nobilitate, virtute, armorū exercitatione præstantibus. At, vt aiunt, quemadmodū in mare flumina influunt: sic in nōnullorum principum aulas vitia prorūpunt.

¶ *Errauerunt cæci in plateis.* Illi quos falsi prophetæ & impij sacerdotes & magnates percutiebāt, quos oculis priuabāt, vacillabant in plateis proprio sanguine cō-

taminati. Qui cū nō possent domus suas introire per seipso, ductorū fimbrias tenebāt. Quidā vertunt: Polluti sunt sanguine: præ abominatione nemo poterat contingere lacinias siue vestes eorum.

¶ *Recedite polluti.* Verba sunt eorum, qui percussis insultabāt, dicētes: Recedite à nobis vos o polluti, abite, nolite nos tãgere.

¶ *Iurgati quippe sunt, & cōmoti.* Sensus est, impij Iudæi qui se diuinos vates vocabāt, & flagitiosi sacerdotes quòd cædib⁹ & homicidijs forū Hierosolymæ impleuisēt, fuerūt obiurgati à babylonijs cū eis iurgio contēdētib⁹, eosq; mouētib⁹ & cruciātib⁹.

¶ *Dixerunt inter gentes.* Dicebant Babylonij inter seipso: Non addet Deus vltra, vt inter hos impios & calamitosos Iudæos habitet, vt solebat: quia iam eos penit⁹ dereliquit. Idem de seipso aiebat David psal. 70. Quia dixerūt inimici mei mihi, & qui custodiebāt animā meā, consiliū fecerunt in vnū. Dicentes: Deus dereliquit eum: persequimini, & cōprehendite eū, quia non est, qui eripiat.

¶ *Facies domini diuisit eos: nō addet, vt respiciat eos: facies sacerdotum non erubuerunt, nec senum miseri sunt.*

¶ *Cum adhuc subsisteremus, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanū: cū respiceremus attēti ad gentem, quæ saluare nos non poterat.*

¶ *Lubricauerunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarū: appropinquauit finis noster: completi sunt dies nostri, quia venit finis noster.*

¶ *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilæ cæli, super montes persecuti sunt nos: in deserto insidiati sunt nobis.*

¶ *Spiritus oris nostri Christus dñs captus est in peccatis nostris: cui diximus: in umbra tua uiuemus in gentibus.*

Gen. 45.
Exod. 1.
Gen. 37.
Gen. 40.
Luc. 23.
Similitudo.

Psal. 70.
Phe.
Hau.
Tfide.
Coph.
Res.

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

Xii. *Gaude & letare filia Edom, quae habitas in terra Hus: ad te quoque perueniet calix: inebriaberis, atque nudaberis.*

Tau. *Completa est iniquitas tua filia Sion: non addet ultra, ut transmigret te: visum est iniquitatem tuam filia Edom, discooperiet peccata tua.*

Psal. 54. *Facies domini diuisit eos.* Verba sunt Babyloniorum Iudæis insultantiū: quorum hic est sensus: Deus dispersit Iudæos inter gētes, eosq; à facie sua in diuersas terrarū oras diuisit, quos nunquā deinceps respiciet. Ita dictum est psal. 54. Cōtaminauerūt testamentū eius, diuisi sunt ab ira vultus eius. Poteris hæc Ieremiæ verba ita vertere: Ira Dei separauit eos. Sumi autē faciē Dei pro ira indicat locus ille Genes. 4. Egressus est Cain à facie domini. Et. 16. A facie Sarai dominæ meæ ego fugio. Et Esai. 37. Ne timeas à facie verborū, quæ audisti. Et psalmi. 50. Auerte faciem tuā à peccatis meis. Sed facies Dei sumitur aliquando pro Christo vero Dei filio, vt psalmo. 79. Deus virtutum cōuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus. Quem locum non solū Christiani, sed nonnulli etiam ex Iudæis de Christo interpretantur. Hoc asserunt Rabbi Salomon, & Rabbi Moses Hardasan, qui in caput Genesis. 22. Veniemus, inquit, ad faciem eius, qui est rex Messias, quem admodum dictū est in psalmo: Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus. Et psalmo. 16. ait David: Ego autem in iustitia tua apparebo conspectui tuo: satiabor, cū apparuerit gloria tua. Vel vt potest etiam verti: Ego autem videbo faciem tuam, satiabor, cū resurrexerit figura tua. Ac si dicat: Ego autē videbo Christū filium tuū, & summa afficiar gloria, cū resurrexerit

ipse Christus, qui est figura substantiæ tuæ. De illo enī ait apostolus cap. 1. epist. ad Hebræos: Qui cū sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Ipse autē Deus pater ait apud Malachiā. 3. Ecce ego mittā angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad templū sanctū suum dominator, quem vos quaeritis. Hic angelus est Ioānes Baptista, quē pater cœlestis misit antē filium suū Christum Deum nostrum, qui facies Dei appellatur, & dominator, qui ad templum suum venit. Intelligi autē locum illum de Baptista Christi præcuratore indicat ipse Christus apud Matt. 11. Et Marc. 1. Quare hoc Ieremiæ loco poteris per faciem domini Christum intelligere, qui Iudæos in varias nationes separauit. Ac tunc sunt verba Ieremiæ non solū de euerfione Hierosolymæ per Babylonios loquentis, sed etiā de ei⁹ euerfione per Romanos duce Tito Vespasiano vaticinantis.

Facies sacerdotum non erubuerunt, nec senum miseri sunt. Reddit Ieremias rationem, quare Iudæi fuerūt in diuersas oras dispersi: quia nec facies sacerdotum fuerant venerati, nec senibus misericordiam tribuerāt. Id prædixerat his verbis Esai. 3. Tumultuabitur puer cōtra senem, & ignobilis contra nobilem.

Cū adhuc subsisteremus. Cū adhuc retineremus libertatē, priusquā expugnati essemus, expectabam⁹ ab Ægyptijs auxilium. At illud erat vanum & inutile, quandoquidē seruare nos non valebant. Deplorat Ieremias Iudæorū cæcitatē, qui Deo contēpto & relicto, qui eos poterat eripere, ad homines confugerant, qui eis opem ferre non poterant. Idem prædixerat his verbis cap. 30. Esaias: Ægypt⁹ frustra & vanē auxiliabitur. Et. 31. Væ qui descen-

Heb. 6.

Mal. 3.

Matt. 11.
Marc. 1.

Psal.

Prov.

Eze.

Esai. 3.

Iere.

Osc.

Esai. 30.
Esai. 31.

Hab.

descendunt in Ægyptum ad auxiliū, in Equis sperātes, & habentes fiduciā super quadrigis. etc: Et dominum non requisierunt. Non reprehendit diuinus vates quærere ab alijs auxilium, quando opus est, sed spem à Deo abducere, & in humano præsidio figere ac locare.

Lubricauerunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum. Hoc est, præ lassitudine & imbecillitate nō valebamus firmiter stare. Labebamur, ac si viæ nostræ essent præcipites, & periculosa, & tenebris circumfusæ. Hoc erat peccati nostri signum & supplicium. De illo ait idem Iere 33. Ieremias capite. 33. Idcirco via illorū erit quasi lubricum in tenebris: impellentur enim, & corruent in ea. Et David psal. 34. Fiant viæ illorum tenebræ & lubricum. Prou. 4. Et Prouerb. 4. Via impiorum tenebrosa, nesciunt, vbi corruant.

Appropinquauit finis noster. Hoc est interitus noster. Ita Ezechiel septimo: Finis venit, venit finis.

Velociores fuerūt persecutores nostri aquilæ cæli. Babyloniorum expeditionem in bello, & diligentiam hyperbolicè significat, qui se in Iudæam celeriter contulerunt, & Hierosolymam expugnarunt. Cumque rex Sedechias cum familiaribus suis exiret ex vrbe, seque fugæ mandaret, per montes transiens & solitudines non potuit eos declinare, quin esset ab illis comprehensus, & oculis priuatus: vt Iere 52. Ieremias vltimo capite enarrauit. Ad hanc historiam videtur hoc loco præcipuè alludere. Volens Oseas cap. 8. hanc Hierosolymæ vastitatē prædicere: Quasi aquila, inquit, contra domum domini. Subauditur veniet hostis. Quando aliquid fit celeriter, cum aquila volante comparatur. Ita cap. 1. Habacuc: Volabunt sicut

aquila festinans ad comedendū. Et cap. 1. lib. 2. Regum: Aquilæ velociore, leonibus fortiores. Et quarto Ieremia: Velociore aquilæ equi illius. Apud Pindarū legimus aquilam esse volucrum reginā, veluti delphinum piscium, admirabilēque esse vtriusque velocitatem. Et Aristophanes: Oraculum, inquit, acceperūt Athenienses fore, vt tanto vrbes reliquas post se interuallo relinquerent, quanto aquila reliquas aues celeritate superat. Quare pro homine diligente, & ingenij perspicacitate præstante solet sumi aliquando, qui munus cui præficitur, solerter, accuratè & diligenter exequitur. Vt in conflictibus illis & concursibus, quos Lusitani iustas vocant, quilibet decertans vnicā fert hastam, non duas, ac multò minus tres: nam vna conducit ad contentionē, multæ verò illa impediunt: sic qui munere vno in republica fungitur, potest illud rectè, accuratè, sapienterque explere: at si multis publicis ac diuersis officijs præesse voluerit, nullum ex illis exequitur præclarè, etiam si cum aquila ingenij acumine cōparetur. Eodem modo scriptor vnico calamo poterit literas pulchrè exarare, multis autem simul apprehensis totam scripturam mendis & turpibus lituris replebit. Quare nō sunt omnia reipublicæ munera & officia vni soli deferenda, sed inter multos diuidenda, & cū viris aptis dignisque cōmunicanda. Ac ita quilibet illorū diligenter munus suum conficiens, poterit cum aquila comparari. Et quia aquila cū pullos suos ex loco ad locum mutat, eos non pedibus instar aliarum auium, sed super dorsum asportat, ne possint lædi sagittis, ideo ferre aliquem super alas aquilarum, est illum sollicitè ac diligenter seruare, & ita ducere,

guinem siue fel effundit in aquam, vt eā obscuret, quod possit manus effugere piscatorum: sic illi vt possint euadere aper-
 tissimas nostras ac firmissimas rationes, omnia volunt tetra caligine cooperire. Aiūt enim nomen Iehouah hoc loco non esse in nominatiuo, sed in genitiuo: quod est apertè falsum, nam septuaginta interpretes natione Hebræi vtraque lingua & Hebræa & Græca eruditi, sapientia præcellentes, & virtute præstantes in nominatiuo transtulerūt, dicentes: *χριστός & κύριος*, hoc est Christus dominus. Si autem ex Hebræo ad verbum transferamus, ver-
 temus: Mexias Deus, vel Christus Deus.
 R. Sam. Et ita vertit R. Samuel in libro de aduē-
 tu Mexiæ cap. 7. Idem enim est Christus apud Græcos, quod Mexias apud Hebræos. Habemus hīc locum apertissimū in vetere testamento de Christi redemptoris nostri apprehensione, quādo in hortu fuit propter scelera nostra ligatus, & vinctus. Nec audiendi sunt, qui illum aliter interpretātur. Deplorans diuinus vates Ieremias his lamentationibus euer-
 sionem Hierosolymæ per Babylonios, vidit mētis oculis diuino lumine illustratis euer-
 sionem futuram per Romanos tempore Titī Vespasiani, & perpetuam Iudæorum calamitatē & miseriam, cuius causa fuit nefarium eorum scelus in Christi morte, & intolerabilis obstinatio & perfidia. Ac raptus spiritu has voces emisit: Spiritus oris nostri Christus dominus captus est in peccatis nostris. Vocat eum spiritum oris sui, quia prophetæ spiritu Dei loquebantur. Vel quia ipse est respiratio oris nostri, quoniā in ipso viuimus, spiritum ducimus, & respiramus. Nam vt verbis vtat diui Pauli apostoli
 Act. 17. cap. 17. Actorum: Ipse dat omnibus vitā,

& inspirationē, & omnia. Et paulò post: In ipso, inquit, viuimus, mouemur, & sumus. De illo dictum est Genesis secūdo: *Genes. 2.* Formauit Deus hominem de limo terre, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Fuit Christus captus, qui nos venerat liberatum, fuit vinctus, qui nos venerat solutū. Id prædixerat ille psalmo. 21. *Psal. 21.* Circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me. Et apud Ieremiam cap. 12. *Iere. 12.* Dedi animam meam dilectam in manu inimicorum. Fuit igitur Christus captus & vinctus, & à discipulis fugientibus relictus. Dixerat enim Deus pater apud Zach. 13. *Zach. 13.* Percutiā pastorem, & dispergentur oues. Tunc impletum est illud psalmi. 31. *Psal. 31.* Considerabā ad dexteram, & videbā, & non fuit, qui cognosceret me. Impij autem Iudæi eū falsis criminibus ad eadem vocauerunt iuxta illud psalmi. 93. *Psal. 93.* Captabunt in animam iusti, & sanguinem innocentē condemnabūt. De illius cruciatibus & morte vaticinatus est ita capite. 53. *Eesai. 53.* Verè lāguores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et nos putauimus eum quasi leprosum, & à Deo percussū & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter infirmitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Haftenus ille. In crucis ara se innocens agnus Christus seruator noster hostiam constituit, vt sanguine suo pretiosissimo scelera nostra expiaret, gratiamque nobis impertiret. Vt enim aer eadem mutatione lumen recipit, & tenebras depellit: sic eadem re in animam nostrā & gratia infunditur, & ex ea peccatorum tenebræ expelluntur. Mortuus est enim, vt nos viuēremus, & celestis
 4. Re. 13.
 Eliseus

Eliseus sepultus generi humano mortuo vitam tribuit. Eum adumbrauerat agnus paschalis immolatus, cuius sanguis seruauit Hebræos: eiusque cætera legis sacrificia imaginem gerebant. Sed hoc nõ Iudæis, sed Christianis est perspectum & exploratum: elegans enim infans Moses in fiscella positus spiritus legis est, sub cortice literæ contentus: quem filia Pharaonis, hoc est ecclesia ex gentibus aperuit & inuenit. Non potest diuina scriptura intelligi, nisi Christi mors intelligatur: ea eni est clavis Dauidis, quæ aperit, & nemo claudit. Cùm Semeus regem Dauidem execraretur, & maledictis vulneraret, dixit Dauid cap. 16. lib. 2. Regum: Dimitte eum, vt maledicat iuxta præceptum domini, si fortè respiciat dominus afflictionem meam, & reddat mihi bonum pro maledictione hac. In antiquis exemplaribus aiunt fuisse: Si fortè respiciat dominus afflictionem suam. Ita illud asserit Petrus Galatinus lib. 1. de arcanis catholicæ veritatis, Victoria in prima parte aduersus Iudæos, & Raimundus in Pugione. Omnes hi aiunt scribas locum hunc cum nonnullis alijs mutasse, vt ex prisca Hebræorum traditionibus constare videtur. Cùm enim non intelligerent fore, vt Deus pateretur, verba illa Dauidis: Si Deus respiciat afflictionem suam, in ipso Dauidis afflictionem commutarunt. At verus Deus Christus redemptor noster afflicto pro nobis fuit & cruci affixus: vbi celestis ille pelicanus sanguinem suum fudit, vt nos aleret ad æternitatem. Ipse enim ait psalmo. 101. Similis factus sum pellicano solitudinis. Ipse ait apud Ioan. 10. Animam meam pono pro ouibus meis. De illo ait apostolus ad Rom. 5. Christus cùm adhuc infirmi essemus, se-

cundum tempus pro impijs mortuus est. Secundum tempus ait, quia præfinito à patre tempore crucem subiit. Vel ad tempus scilicet triduum. Et in priore ad Corinthios. 15. Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas. Et hoc loco ait Ieremias: Christus dominus captus est in peccatis nostris. Hoc est propter peccata nostra fuit comprehensus & ligatus à cohorte & ministris pontificum & pharisæorum, vt Ioannes, & cæteri euangelistæ testantur.

In umbra tua. Hoc est sub refugio tuo. In gentibus, id est inter gentes te Christe sancte recipientes, in te credentes, nomenque tuum sanctum celebrantes. In ecclesia enim Christiani omnes tam ex Iudæis quàm ex gentibus congregantur. Viuere seu sedere in alicuius umbra est sub eius favore quiescere. Ita Canticorum. 2. Sub umbra eius quem desideraueram, sedi. Diuus Ambrosius in psalmum. 36. per umbram hoc loco crucis umbram intelligit, umbram passionis Christi, cuius mors vita est. Itaque locum hunc ad Christum refert pro nobis immolatum, in cuius umbra cum animi securitate & tranquillitate vitam degimus. Quemadmodum conferentes se ad umbram fraxini illic sunt à serpentibus tuti, quoniam eam non attingunt: sic qui ad fauorem Christi toto animo confugerint, venena pestilentium cupiditatum euitabunt. Eam ob causam dicebat Dauid psal. 16. Sub umbra alarum tuarum protege me. Et psal. 56. In umbra alarum tuarum sperabo. In hac vita sumus in umbra Christi, in altera verò erimus in eius splendore.

Gaude & latere filia Edom, que habitas in terra Hus. Imperatiuus est comminatorius, vt illud Ecclesiasticis. 11. Latere iuuenis

Exo. 12.

Exod. 2.

Apoc. 3.

2. Re. 16.

Galat. Victor. 11a. Raimundus.

Psal. 101.

Ioan. 10.

Rom. 5.

1. Cor. 15.

Matt. 16. Mar. 14. Luc. 22.

Ioan. 18.

Cant. 2.

Ambro.

Similitudo.

Psal. 16.

Psal. 56.

Eccle. 11.

Amos.

Iere. 49.

Psal. 115.

Matt. 2.

Gen. 4.

n

Sup. 10.

Amos. 4. uenis in adolescētia tua. Et illud Amos. 4.
 Venite in Bethel, & impiè agite. Et illud
 Christi ad Iudam: Quod facis fac citius.
 Sensus est: Tu ô Idumæa quæ odio pro-
 sequeris Hebræos, nunc audito eorū exi-
 tio, insultans illis gaudio afficeris. Sed tu
 quoq; euerfa eris & vastata. Ad te veniet
 dolorum & cladum calix, quo inebriabe-
 ris, & miseria repleberis. Et nudaberis,
 hoc est eris bonis omnib⁹ spoliata & de-
 stituta. Vaticinatur de Idumæorum per-
 nicie nomine calicis significata: quæ ad-
 lere. 49. modum capite. 49. Ecce quibus non erat
 iudicium, vt biberent calicem, bibentes
 bibēt. Vbi calicem vocat afflictionem &
 Psal. 115. mortem. Eodem modo Dauid psal. 115.
 Calicem salutaris accipiā. Et paulò post
 explicans quid intelligat per calicē: Pre-
 tiosa, inquit, in conspectu domini mors
 sanctorū eius. Et Christus dominus apud
 Matt. 20. Matthæum. 20. Potestis bibere calicem,
 quem ego bibiturus sum? Hic est calix
 Ioseph inuentus in sacco dilecti sui Beni-
 amin. Eos enim Christus solet afflictio-
 nibus afficere, quos admirabili prosequi-
 tur amore. Pro inebriaberis, ac nuda eris:
 vertunt quidam: Inebriaberis, & euacua-
 beris, seu euomes. Hoc est, tot tamque
 acerbis molestijs repleberis, vt eas non
 valens sustinere, euomere cogaris. Sep-
 tuaginta habent: Et effundes. Quod in
 idem recidit. Paraphrasis Chaldaica per
 filiam Edom hoc loco intelligit Romā,
 cuius exitium per Gotos ait hoc loco sig-
 nificari.
 ¶ *Cōpleta est iniquitas tua filia Sion.* Id est
 calamitatibus purgata est iniquitas tua ô
 Hierosolyma. Vel sumitur iniquitas pro
 poena iniquitatis, vt suprā diximus ver-
 ba illa huius capituli explanantes: Maior
 Sup. 40. effecta est iniquitas filia: populi mei. In

diuinis enim literis sæpe peccatum pro
 peccati supplicio accipitur, vt capite. 4. Gene. 4.
 Genesis: Nonne si bene egeris, recipies:
 subaudi mercedem: sin autem malè, sta-
 tim in foribus peccatum tuum aderit.
 Hoc est, multa & poena peccati præsto
 est. Et paulò post eodem capite: Maior est
 iniquitas mea, quàm vt veniam merear.
 Pro quo alij vertendū putant: Maior est
 poena mea, quàm vt eam ferre possim.
 Eodem modo sumitur peccatū cap. 12.
 lib. 2. Regum, vbi Nathan dixit Dauidi: 2. Re. 12.
 Dominus transtulit peccatum tuum: in
 filium, qui tibi natus est: non enim mo-
 rieris tu, sed ille. Et capite. 5. Threnorum: Infr. 5.
 Patres nostri peccauerunt, & non sunt: &
 nos iniquitates eorum portauimus. Vnde
 de Paul⁹ in epistola ad Rom. 8. Et de pec- Rom. 8.
 cato damnauit peccatum. Hoc est, Deus
 pater damnauit mūdi peccatū per Chri-
 stum immolatum pro peccato. Eodem
 modo cap. 5. posterioris ad Corinthios: 2. Cor. 5.
 Eum qui non nouerat peccatū, pro no-
 bis fecit peccatum.

¶ *Non addet ultra, vt trāsmigret te.* Sub-
 audi pro præteritis flagitijs: non iterū pro
 iisdē sceleribus te exilij poena mulcabit.

¶ *Visitabit iniquitatem tuam filia Edom.*
 Hoc est, Deus, ô Idumæa, vt seuerus iu-
 dex visitabit scelera tua, aperiet ea, vt ma-
 nifesta sint, quando eorum dederis pœ-
 nas, fuerisque afflicta & euerfa. Eodem
 modo capite. 49. Ego discooperui Esau, Iere 49.
 reuelauī abscondita eius, & celari non
 poterit. Ita clauduntur Ieremiæ lamen-
 tationes, quas ego breuiter explicauī Ti-
 mantem imitatus, qui quod ex-
 primere penicillo non po-
 terat, velo
 contege-
 bat.

¶ Obser-

Observationes ex Hebraeo in quartam lamentationem.

Pagnin.

Exech. 31

Exech. 31

3. mo

2. 10. 2. 5.

Pagnin.

Exod. 7.

Dion.

Quomodo obscuratum est aurum? Ita habet etiam paraphrasis Chaldaica. Pagninus verò habet: Quomodo occultatum est aurum! Sed idem est sensus. Ac verbum **קבץ** quod est in Hebraeo utrunque significat. Eo utitur Ezechiel capite. 31. cum ait: Cedri non occultarunt illum, vel non obscurarunt illum in horto Dei. Pro quo clarius Latinus noster interpret transulit: Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei.

Q Mutatus est color optimus. Pro colore est in Hebraeo: **קתם** cethem, quod nomen significat aurum, & signum, & notam, & colorem. Quare rectè vertit noster interpret. Et rectè etiam Pagninus, qui habet: Mutavit se aurum optimum.

Q Lamiae nudaverunt mammam. Pro, lamiae, in Hebraeo est **תנין** tannin, quod nomen draconem significat: ut Exodi. 7. Proiecerunt virgas suas, quae versa sunt in dracones. Hac ratione ducti septuaginta interpretes verterunt: *λεακονες*, hoc est dracones. Chrysostomus Dion in intima Africa feras quasdam esse scribit vultu muliebri praeditas, quae lamiae vocantur, atque homines pulchritudine sua ad se alliciunt, captosque crudeliter devorant. De huiusmodi feris locus hic intelligitur. Sumitur etiam lamia pro venefica, quae Lusitanè bruxa vocatur. Sed de la-

mijs differit Philostratus in Apollonio, & Philost. Coelius Rhodiginus lib. 16. capite. 4. **Q** Rubicundiores ebore antiquo. Pro ebore est in Hebraeo **קבץ** quod significat os ossis, ut Genesis. 2. Hoc nunc os ex ossibus meis. Et psal. 138. Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto. Hoc est, ne unum quidè ex ossibus meis te latuit, cum me in ventre matris meae formares. Et quia ebur est os & dens elephanti, vertit noster interpret ebur. Significat etiam speciem. Quare Rabbi David Chimhi vertendum putat: Rubicundiores specie plusquam margaritae. Et Pagninus: Rubicundiores fuerunt aspectu quam gemmae. Nam pro antiquo est in Hebraeo **קבץ**, quod nomen aiunt lapides pretiosos generaliter significare. Quare noster interpret posuit antiquum, hoc est pretiosum. Alij dicunt, ut Ioanes Reuchlinus refert, praecipuè significare coralia: quam ob causam vertunt: Rubicundiores specie plusquam coralia. Est enim coralium rubicundum: & mirum in modum haec significatio huic loco convenire videtur. Nascitur in mari Rubro, & in mari Siculo circa Heliam & Drepanum: sed pretiosius & praestantius invenitur in mari Oceano septentrionali iuxta Orchadas insulas. Dum est in mari est corpus quoddam molle, sed extractum ex aquis, teste Theophrasto in tractatione de gemmis, lapidescit. Et quia hoc nomen **קבץ** significat quoque corpus, vertit Pagninus in Thesauro: Rubuerunt corpore pra gemmis.

Q Iurgati quippe sunt. Verbum Hebraicum est **קבץ**, quod significat iurgare, iurgio contendere, litem concitare. Qua ratione ductus Latinus noster interpret vertit: Iurgati quippe sunt. Et septuaginta interpre-

Gene. 2

Psal. 138

David.

Pagnin.

Reuchl.

Theop.

Pagnin.

Psal. 34

Pagnin

Brixia.

terpretes ο'τι α'νι'φθισαυ, Hoc est, quia succensi sunt. Id est, quoniam ira commoti sunt. Et eodē modo habet trāslatio Chaldaica. Significat etiā inquinare. Eam ob causam Isidorus Brixianus vertit: Inquinati quippe sunt. Et ita habet Rabbi Menachem. Et Pagninus: Quia inquinati erāt. Præterea significat volare & egredi. Ideo potest verti: Quia euolarunt. Siue quia egressi sunt. Hoc verbo vtitur Ieremias cap. 49. vbi Moabitarum euerfionē his verbis prædicit: Date florem Moab, quia florens egredietur. Ac si dicat: Dicitte esse Moab similem flori, cuius pulchritudo subito marcescit, & celeriter euanescit & consumitur. Pro quo paraphrasis Chaldaica habet: Date alteri coronam Moab, quia egrediens egredietur. Vbi Moab est gignendi casus: vt sit sensus. Regnum Moab dabitur alteri, & ipsi Moabite egredientur à regia dignitate. Potest rectè verti locus ille: Date alam Moab, quia volans volabit. Ac si dicat: Quemadmodū aues habētes integras alas facile volant: sic Moabite ocyus quàm cogitat, patriam suam amittent, & ab ea volabūt.

¶ *Facies domini diuisit eos.* Septuaginta interpretes habent: προ'σσωποι κ'ν'ε'ι'σ'υ' με'ρι'σ' α'υ'τ'ω'ν. Hoc est, facies domini pars eorū. Hoc est, eos in partes separauit. Quod idē est. Pro facie est in Hebræo פ'נ'י' à verbo פ'נ'ה, quod significat respicere, & sequi: vt Deut. 31. Quia secutus est Deos alienos. Quod potest verti: Quia respexit ad Deos alienos. Vnde פ'נ'י' numero tantum plurali idem est quod facies, sic appellata quod huc atque illuc respiciat. Ac quia ira in facie seu vultu apparet, sumitur pro ira, vt psalmo. 34. Vultus domini super facientes mala. Hac ratione ducti Xantes Pagninus, & Isidorus Brixianus,

& Ioannes Benedictus verterunt: Ira domini diuisit eos. Diuisit autem eos Deus illis iratus, quia ipsi se inter se diuiserunt, & discordiam concitarunt. Si enim amicitia coniuncti essent, permanerēt in prospero statu, essentque sine dubio egregia quadam gloria cumulati. Vt enī in corpore ex tēperatione calidi & frigidi, siccī & humidi optima fit cōstitutio: sic in ciuitate ex diuersorum hominum cōcordia admirabilis conflatur firmitudo, rerumque prosperarum abūdantia. Id voluit Vespasianus imperator in numo suo significare, vbi sculptæ sunt pulchræ ple-næque spicæ ex duabus manibus datis simulque iunctis egredientes: ad designandum ex concordia & fide rerum felicium abundantiam dimanare. Id quod Iulius Cæsar significauerat sculpens in numo quodam suo caduceum vnā cum cornucopia. Est enim perspicuum nomine caducei concordiam, nomine verò cornucopiæ rerum prosperarum affluentiam significari. Sed turbulenta Iudæorum dissidia eorum quietem dissiparunt, eosque ex dulci patria eiecerunt.

¶ *Lubricauerunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarū.* Existimo posuisse Latinum nostrū interpretem lubricauerunt pro insidiati sunt: vt sit sensus: Hostes nostri insidiati sunt vestigijs nostris in medijs plateis nostris: vbi nobis insidias instruxerunt. Pro lubricauerunt est in Hebræo verbum נ'י'צ, quod significat insidiari & venari, vt Threnorum. 3. Venatione cepērūt me. Et Genesis. 27. Cumque venatu aliquid apprehenderis. Hanc significationem secuti sunt Septuaginta, & modò Pagninus. Rabbi Abraham hunc locum ita explanat: Non venerunt nisi ad venandū nos in plateis nostris. Vñ נ'י'צ signi-

Benedi.

Similitudo.

Pagnin.

Brixian.

Pagnin.

Sup. 3.

Gene. 27

Pagnin.

significat venationē, & cibum, & lucrū,
 Prou.12. vt capite Prouerb.12. Non inueniet frau-
 dulentus lucrum. Vel, vt alij vertunt: ve-
 nationem, aut escam.

¶ Captus est in peccatis nostris. Septuagin-
 ta interpretes habet: Captus est ἐν ταῖς δια-
 φθοραῖς ἡμῶν. Hoc est in corruptionibus
 nostris. Quod in idem recidit cum edi-
 tione vulgata, nam peccatū corruptio est:
 diaphthora enim corruptionem signifi-
 cat & mortē: peccatū etiam graue mors

Pfal.17. est. Ita accipitur psal.17. Præoccupauerūt
 Prou.11. me laquei mortis. Et Prouerb.11. Iustitia
 Benedi. aut liberabit à morte. Ioā. Benedictus pro,

in peccatis nostris, vertendū putat: in re-
 tibus eorū. Nec malè: nam impij Iudæi
 volētes Christum ligare, ligati sunt, fue-
 rūtq; proprijs retibus illaqueati. De illis

Esa.8. dixerat cap.8. Esaias: Erit in laqueū & rui-
 nam habitatibus Ierusalem. Ac si diceret:
 Christus qui pijs Hebræis vitam tribuet
 æternā, impios euertet, eo enim illaquea-

buntur, & irretiētur. Pagninus & Brixia-
 nus vertunt: Captus est in foueis eorū. Po-
 pulus enim Iudaicus foueas Christo fecit,
 in quas ipse populus infeliciter incidit.

Psal.7. iuxta illud psal.7. Incidit in foueā, quam
 fecit: Conuertetur dolor eius in caput ei⁹,
 & in verticē ipsius iniquitas eius descen-

Pfal.56. det. Et illud psal.56. Laqueum parauerūt
 pedibus meis, & incurauerunt animam
 meā: foderunt ante faciē meam foueā, &
 inciderunt in eam. Tunc impletū est id,

Pfal.17. quod Christus psal.17. prædixerat: Con-
 fringā illos, nec poterūt stare, cadent sub-

Pfal.26. tus pedes meos. Et psal.26. Qui tribulāt
 me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ce-
 ciderunt. At Christus dñs resurrexit ter-

Matt.28. tia Dei, & obtinuit nomen, vt Paulus ait

Phil.2. ad Philippenses.2. quod est super omne

Hebr.1. nomen: & sedet ad dexterā patris rex re-

gum, & dñs dominatiū, vt cap. Apoc.19. Apoc.19
 eum vocat diuus Ioānes. Hoc voluit De⁹
 pater psal.131. his verbis significare: Ini-

micos eius induā cōfusione, super ipsum
 autē effloreat sanctificatio mea. Vel, vt

diuus transtulit Hieronymus: Super ipsū
 autē floreat diadema eius. Ac si dicat: Nū-

quam eius regnū marcescet, sed semper
 erit florens & gloriosum, quod æternitas

ipsa intuebitur. Itaq; quanto magis nefa-
 rij Iudæi clarissimū Christi lumen volue-

runt extinguere, tanto gloriosius illud il-
 lustrarunt: sibiq; æternā memoriā dede-

coris reliquerūt. Id aliquo modo illis ple-
 rūq; accidit, qui viros sapientia & nobili-

tate præstantes abijciūt, & virtuti ac glo-
 riæ inuidētes contendunt florē dignitatis

eorū infringere, nominisq; celebritatem
 obscurare. Sed quæ ad modum nonnullæ

herbæ cōculatæ altius crescunt: sic vera,
 clara, & excelsa virtus quāto magis pro-

teritur & abijcitur, tanto alti⁹ ascendit, &
 longi⁹ atq; illustrius propagatur. Verum

est enim tritū illud & laudatū prouerbiū:
 Virescit vulnere virt⁹. Nihil enim magis

cōducit ad eximiæ honestatis gloriā ma-
 gnificētius illustrandā, quā calamitas

ipsa. Contrā verò, qui magnorū virorum
 nominis claritati tenebras voluerunt of-

fundere, semper in silentio iacuerūt, pro-
 priumque nomen turpi dedecore macu-

larunt.

ORATIO IEREMIE.

¶ CAPVT V.

Recordare domine, quid acciderit nobis: A
 intuere, & respice opprobriū nostrum.

Hereditas nostra versa est ad alienos: domus
 nostra ad extraneos. Pupilli facti sumus absq;

patre, matres nostre quasi vidue. Aquam
 nostram

nostram pecunia bibimus: ligna nostra pretio comparauimus. Ceruicibus nostris minabamur, lassis non dabatur requies. Aegypto dedimus manum, & Assyrijs, ut saturaremur pane. Patres nostri peccauerunt, & non sunt: & nos iniquitates eorum portauimus. Serui dominati sunt nostri, non fuit, qui redimeret de manu eorum. In animabus nostris afferebamus panem nobis, à facie gladij in deserto. Pellis nostra quasi clibanus exusta est à facie tempestatū famis. Mulieres in Sion humiliauerūt, & virgines in ciuitatibus Iuda. Principes manu suspensi sunt, facies senū non erubuerunt.

Explanatio.

Recordare domine. Post quā diuin⁹ vates Ieremias quatuor superioribus ca-

pitib⁹ affectuū plenissimis, deplorauit lamentabilibus vocibus miserabile Hierosolymæ calamitatē & euerfionem, nunc se ad suspiria pijsq; preces conuertit, tanquam ad excellens refugium: quo possit diuinū numen Hebræorū scelere violatū placare ac lenire. Vt corpus nisi respiret, viuere nequit: sic anima afflicta vt in cœrore leuetur, suspiria ad Deum cum precibus copulata effundit. Primò exponit beat⁹ Ieremias Israelitici populi ærūnas, deinde diuinam implorat misericordiā. Ait igitur. Recordare dñe, quid acciderit nobis. Hoc est, memoria tene Deus sancte, quæ vulnera, quam calamitatem &

mortiferā plagam inflixerint nobis Babylonij, qui de nostro interitu, & huius vrbis exitio cogitarūt. Loquitur sub persona totius populi Iudaici, non singula verba ad singulos referens, sed diuersa ad diuersos. In summo, simplicissimo, sapientissimo ac inuariabili Deo nec obliuio propriè esse potest, nec recordatio. Sed per similitudinē quandam ei more humano attribuūtur. Ita David psal. 12. Vt Psal. 12. quequo domine obliuisceris me in finē? Et psal. 43. Quare faciem tuam auertis, Psal. 43. obliuisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ. Et Iob cap. 14. Et constituias Iob. 14. mihi tempus, in quo recorderis mei. Et Ieremias. 18. Recordare, quòd steterim in Iere. 18. conspectu tuo.

Intuere & respice opprobrium nostrū. Nimirum oculis tuæ clementiæ. Confert se ad portū diuinæ misericordiæ, cōstituens remedium miseriarū suarum in pijs Dei oculis, quibus ille ad eos respicit, qui ad ipsum confugiunt in gemitibus, & lamentis, & molestijs versati. Sumitur enim aspiciere hoc loco pro misereri, quæ admodum psal. 118. Aspice in me, & miserere Psal. 118. mei. Et. 137. Excelsus dñs, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit. Ac si dicat: Humilium miseretur De⁹, superbos autem contēnit. Vel, vt quidam vertunt, & alta è longinquo frangit. Hoc est, ex cœlo conterit homines insolētes & arrogantes. Vnde auertere faciem illamque abscondere est iram ostendere: vt psal. 26. Psal. 26. Ne auertas faciē tuam à me. Et cap. Esaię Esa. 64. 64. Abscōdisti faciē tuam à nobis. Videre autem & intueri est misericordiā ostendere, vt Thre. 1. Vide domine, quoniā tribulor. Et hoc loco: Intuere & respice opprobriū nostrū. Vnde psal. 78. Facti sumus Psal. 78. opprobrium vicinis nostris, subsannatio

& illufio his, qui in circuitu nostro sunt.

¶ *Hereditas nostra versa est ad alienos.* Hoc est, Iudæa maiorib⁹ nostris diuinit⁹ data, deuoluta est modò ad Babylonios hostes nostros, qui eam vastarunt, & nos spoliauerunt. Quos alienos vocauit, statim vocat extraneos. Alieni dicuntur, non solù qui nò sunt ex eodè genere, & eadè natione, sed qui sunt scelerib⁹ cõtaminati, qui moribus & vita sunt à Dei lege abducti.

Esaï. 25. In hac significatione sumuntur ab Esaï. 25. de euerfione Hierosolymæ ita vaticinante: Posuisti ciuitatè in tumulù, vrbem fortem in ruinã, domum alienorù, vt nò sit ciuitas. Hoc est, tu Deus ex vrbe munita facies domù Babyloniorù, qui & fide & actionibus sunt ab institutis tuis separati. Nam pro alienorù vertut septuaginta interpretes *α'σεβω'η*, hoc est, impiorù. Possunt hæc Ieremiæ verba de secunda expugnatione intelligi, quando Hierosolyma fuit per Romanos euerfa. De qua dixerat dñs

Matt. 23. Ies⁹ Iudæis apud Matt. 23. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Hæc est vinea illis quondã locata, quam ob Christi filij Dei mortè amiserunt, quẽadmodũ

Matt. 21 ipse apud Matt. 21. prædixerat. Romani enim florentissimam quondã vrbem varijs lamentabilibusq; calamitatibus afflixerunt, illãq; cædibus crudelissimis, & sanguine passim profuso deformauerunt, & templũ admirabili religione consecratũ flagitijs detestabilibus violarunt. Potest hoc intelligi de diuina lege ad gètes trãslata, quæ fidem receperunt: ex qua Iudæi nihil habent præter occidentè literã. Nos autem qui à gentilitate idolorũ quondã cultrice originẽ ducimus, diuinã legem habemus, ea erudimur, eiq; operam studiũq; nauamus. Est enim diuina lex thesaur⁹ admirabilis, quo Iudæi sunt spolia-

ti. Illud psal. 18. Iustitiæ dñi rectæ: potest etiam verti: Thesauri dñi, seu opes dñi rectæ. Dei enim præcepta & institutiões diuitiæ sunt, & admirabiles thesauri, quibus animus amplificatur, & diues efficitur. Dicuntur aut iustitiæ dñi rectæ & iustæ, quia à Deo sunt recto iudice, eosq; rectos efficiunt, qui eas amplexantur. His opibus carent infelices Iudæi, hac etiã in re infeliciores, quia infelicitatè hanc suã haudquaquam intelligunt. Vt qui priuatione sensus oculorũ laborant, nulla gemmarũ splendorũ pulchritudine mouentur: sic obstinati Iudæi animo cæco, tenebrisq; circumfuso splendorem veritatis radios in mentes sapientiũ mittentis non vident. Excæcauit enim eos, vt sapiens ait, malitia corũ. Et quemadmodũ qui se longè conferunt, si semel arrepto itinere contrario aberrauerint, quò longius processerint, non magis eo tendunt, quo volunt, quàm recedunt, atq; fugiunt: sic illi sumpto errore in principio cum asserunt rectè fecisse, cũ Christũ Iesum ad cẽdẽ crudelissimam vocarunt, quò magis ad veritatẽ existimant accedere, eò diuersius ab illa separantur.

¶ *Pupilli facti sumus.* Non solùm sine patribus in bello occisis, sed Dei consolatione destituti.

¶ *Aquam nostram.* Tam acerba tyrãnide nos opprimunt hostes nostri, vt nec aquã nostram, nec ligna nobis dent, nisi ea pecunia emamus.

¶ *Ceruicibus nostris minabamur.* Minantur nobis inimici ceruicũ percussione: qualibet occasione periculũ nobis capitis ostentant. His verbis imanitatem suã Babylonij declarabãt. Si vis aspicere, qualis sit liquor in vase inclusus, aperis os eius: ita si vis videre, quid sit in hominis animo, audi

Similitudo.

Sapiens. Similitudo.

Pfal. 8

Vergi

Pfal. 6

Exod.

Deut. 1. Reg.

4. Re. 1

Exec. 1

Similitudo.

audi illum loqui. Verissimū est seruatoris nostri illud: Ex abundātia cordis os loquitur. Id Ieremiæ quidā vertendum existimant: Ceruicibus nostris impositū est iugum. Potest verti: Ceruicibus nostris ducebamur. Vt sit sensus: Hostes nostri nos funibus collo ligatis captiuos ducebant: minare enim idem est quod ducere. Et hic est germanus sensus.

¶ *Ægypto dedimus manū et Assyrijs.* Hoc est, cum abiecti essemus in terra prostrati, auxilium postulauimus extendentes manus ad Ægyptios & Assyrios, vt ipsi nos suis erigerent, nobisq; opem & præsiidiū ferrent. Idē est extēdere manū, vt psal. 87. Extendi ad te manus meas. Ille etiā qui adiuuat, manum dicitur dare. Hinc apud Vergilium clamat ad Æneam Palinur^o: Da dextram misero, & tecum me tolle per vndas. Id voluit imperator Antonin^o in numo quodā significare, in quo est pietas sculpta habēs dexteram extensam, & ad adiuuandū porrectam. Et Dauid psal. 64. Deum alloquēs: Tenuisti, inquit, manum dexterā meam. Sed quia manus significat seruitutē, vt Exodi. 14. Liberavit dñs in die illa Israelem de manu Ægyptiorū: potest esse sens^o: Ægyptijs ac Assyrijs promissim^o seruitutē ac obediētā. Cū arca Dei, in qua fuit diuina lex, esset ad Philistæos translata, cecidit idolum Dagon, fueruntq; manus eius cōtractæ: quia futurum erat, vt cū euāgelica doctrina esset ad gentes propagata, caderēt idola, eisq; obediētia frāgeretur. Præterea dare manus idem est quod fœdus sancire, vt cap. 10. lib. 4. Regum: Da mihi manū tuā: qui dedit ei manū. Et. 17. Ezechielis: Ecce dedit manū suam. Quare potest esse huius Ieremiæ loci sensus: Fœdus cum illis fecimus, & societatem confluimus.

¶ *Patres nostri peccauerūt, & non sunt.* Maiores nostri admiserūt flagitia, & iam exesserunt ex vita, nos autē poenas scelerum eorum persoluimus. Idē voluit De^o cap. 20. Exodi significare, cum dixit populo Israelitico: Ego sum dñs Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatē patrum in filios in tertiā & quartā generationē eorum, qui oderunt me. Id asseritur etiā capite. 34. Exodi, & 32. Ieremiæ. Et. 4. Reg. 24. scriptū est, fuisse Hierosolymā euersam propter peccata Manasse, qui multo antea è vita migrauerat. Sed oritur hinc quæstio: nam cap. 14. lib. 4. Regum, & 25. 2. Paralipomenon, & Ezech. 8. scriptum legimus, nec filium dare poenas scelerum patris, nec patrē filij. At solues hāc quæstionē, si dixeris, supplicij dupliciter considerari, primò sub ratione supplicij pro scelere, deinde sub ratione medicina. Primo modo sumptum non infligitur nisi peccato, vt æqualitas iustitiæ cōpensetur. Et ita intelliguntur authoritates asserentes neminē pro alio mulctari. Supplicium autē, vt est medicina, infligitur aliquādo innocentibus, vt præseruet à flagitio, & virtutē tueatur. Et ita intelliguntur loca ostendētia, filios aliquādo pro parentum peccatis mulctari. Sed tunc nec in spiritualibus, nec in æternis, vt diuus ait Augustinus quæst. 8. in Iosue, sed in tēporalibus & corporalibus puniuntur. Nisi filij scelera maiorum imitētur: tunc enim & in corpore & in animo castigātur. Id videntur innuere Dei verba cap. 20. Exodi mandata: Visitans iniquitatē patrum in filios in tertiam & quartam generationē eorum, qui oderunt me. Vbi verba hæc: qui oderunt me: intelligūtur de filijs, qui maiorum maleficia imitātes Deum odio prosequuntur. Qui autē à patrum ma-

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

lesicijs abhorrent, non debent iuxta Ezechielis sententiã propter illa puniri. Ita hoc
August. Augustinus in tractatione cõtra Donatistas post collationẽ cap. 7. & in quæstionibus in Deut. quæst. 42. interpretatur.
 ¶ *Serui dominati sunt nostri.* Hoc est, serui Babyloniorum. Vel hoc dicit propter Moabitas & Idumeos, qui quondã seruerant Iudæis, & in bello illo fuerunt cum Babylonijs cõiuncti. Intolerandũ quippe est videre seruũ dominatũ obtinere, clauũq; reipublicæ tractare. Hinc Salomon
Prou. 30 Prouerb. 30. Per tria mouetur terra, & quartũ, quod non põt sustinere: per seruũ cum regnauerit. etc. Ac si dicat: Propter tria mala stomachatur homines, & propter quartũ se non possunt ab ira tẽperare. Primũ est videre seruũ regnantem. Et
Eccle. 10 cap. 10. Ecclesiasticus: Est malũ, inquit, quod vidi sub sole, quasi per errorẽ egrediens à facie principis, positũ stultũ in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum. Vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram quasi seruos.
 ¶ *In manibus nostris afferebamus panẽ nostrum à facie gladij in deserto.* Id est, cũ periculo vitæ nostræ fugientes è ciuitate per solitudinẽ à facie gladij Babyloniorũ asportabamus escas ad comedendũ. Cũ enim se in fugã conferrẽt portãtes victũ, se ipsos periculis obijciebant. Vel in animabus nostris, hoc est, iumentis nostris. Sumitur anima pro iumento & quacũq; bestia, vt Iacob Vitodurẽsis in libro troporũ ac schematũ ait. In hanc significationẽ accipitur Genes. 1. Producat terra animam viuẽtẽ, hoc est, pecora & iumentã, & cætera animalia rationis expertia.
Vitodur. Ita Laurẽtius Villavicentius in phrasibus interpretatur: & multo ante illũ eodem modo locũ illũ explanauit magnus Basilius

lius in opificio sex dierum, ac Iunilius, & Iunilius Seuerianus in Genesim. Ita etiã intelligi põt Genesis illud cap. 12. Tũtque Abraham vniuersam substãtiã, quam possederant, & animas, quas fecerant in Haran.
 ¶ *Pellis nostra exusta est.* Hoc est igne calamitatis cõbusta, & instar clibani nigrore affecta, & fame disiccata. Ita Iob. 9. Pellis meæ consumptis carnibus adhæsit os meum.
 ¶ *Mulieres in Sion humiliauerũt.* Nimirũ Babylonij eas obscena voluptate violãtes. Id prædixerat Deus Iudæis, si eius legẽ violarẽt, cap. 28. Deuteronomij: Vxorẽ accipias, & alius dormiet cum ea. Et paulò pòst: Filij tui, & filia tuæ tradentur alteri populo videntibus oculis tuis.
 ¶ *Principes manu suspensi sunt.* Sensus est: Qui generis nobilitate præstabãt, & principatum obtinebant, fuerunt manu hostium patibulis affixi, & strangulati. Babylonij enim illi nec magnatibus parcebant, nec senes venerabantur.
 ¶ *Adolescentibus impudicẽ abusi sunt: & pueri in ligno corruerunt. Senes defecerũt de portis, iuuenes de choro psalentium. Defecit gaudiũ cordis nostri: versus est in luctũ chorus noster. Cecidit corona capitis nostri: & nobis qui peccauimus. Propterea mæstum factum est in dolore cor nostrũ, ideo cõtenebrati sunt oculi nostri. Propter montẽ Sion quia disperijt, & culpes ambulauerũt in eo. Tu autẽ domine in eternũ permanebis: solũ tuum in generationẽ & generationẽ. Quare in perpetuum obliuisceris nostri derelinquẽs nos in longitudine dierum? Conuerte nos domine ad te, & conuertemur: innoua dies nostros, sicut à principio. Sed proijciens repulisti nos: iratus es contra nos vehementer.*
 ¶ *Adolescentibus impudicẽ abusi sunt.* Loquitur de peccato turpissimo cõtra naturam.

Ex
 Esai.
 Deut.
 Deut.
 Amos
 Amos
 D
 Iob. 30
 1. Reg.

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

potest ex Hebræo verti: Lex domini perfecta tranquillās reddit animas. Vel ita: Philosophia diuina omnibus numeris absoluta animos quietos efficit.

¶ *Contenebrati sunt oculi nostri.* Hoc est, fuerunt ob nimias vigilias & calamitates & lachrymarum multitudinem tenebris circumfusi.

¶ *Vulpes ambulauerunt in eo.* Tanquam in solitudine. Vnde Michæas tertio: Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem quasi aceruus lapidum erit. Poteris per vulpes homines intelligere versutos & malitiosos. In hanc significationem aiunt sumi Lucæ nono: Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinat. Cyrillus vulpes loco illo & volucres vocat malitiosas & astutas dæmonum potestates. Quasi Christus dicat: Cum vulpes & volatilia in te habitent, quo modo ego in te requiescam? Nulla est enim inter lucem & tenebras societas.

¶ *Tu autem domine in æternum permanebis.* Sensus est: Perijt ac euerfa est Hierosolyma, quia mutabilis erat, & corruptioni subiecta: tu autem domine nunquam peribis: quin potius idem in omni æternitate permanebis. Idem cecinit diuinus atque regius vates psalmo, Psal. 101. 101. Tu autem domine in æternum permanes, & memoriale tuum in generatione & generationem. Et iterum: Ipsi peribunt, tu autem permanes. Et paulò post: Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Docet hic locus omnia esse mutabilia præter Deum: qui Exod. 3. Exodi capite tertio: Ego, inquit, sum, qui sum. Et apud Malachiam tertio: Ego dominus, & non mutor. Quare

eum sumus amore summo amplexuri, qui nunquam mutatur: non mundi ludibria, non terræ opes & vanitates, non seculi gloriam vanam & in casu sitam, non ea denique, ad quæ impij auiditate nefaria aspirant, quæ mutantur, & consumuntur. Ad id nos excitat diuus Ioannes, cum ait capite secundo epistolæ suæ primæ: Nolite diligere mundum, nec ea, quæ in mundo sunt. Et reddens paulò post huius rei rationem: Mundus, inquit, transit, & concupiscentia eius. Præterit mundus, prætereunt regna eius: Dei verò regnum sempiternum est. Id voluit hic Ieremias significare, cum dixit: Solium tuum in generatione & generationem. Solium enim Dei thronus eius est, & sedes diuini numinis regia, quæ vigeat memoria omnium seculorum, quam ipsa æternitas semper intuebitur. Id animo percipiens David psalmo quadragesimo quarto. Sedes tua Deus, inquit, in seculum seculi. Quibus verbis pronuntiat regnum Christi sempiternum fore. Id quod postea dixit angelus: Et regni eius non erit finis. Intelligi autem versum illum psalmodographi de Christo, indicat diuus Paulus capite primo epistolæ ad Hebræos. Vbi aspicias Christi diuinitatem, eum enim David apertè Deum vocat, cum ait: Sedes tua ô Deus in seculum seculi.

¶ *Quare in perpetuum obliuisceris nostri?* Ex his verbis constare videtur, non solum ad præsentem illam vastitatem per Babylonios quæ finem habuit, respexisse Ieremiam, sed ad futuram etiam per Romanos nullum finem habituram.

¶ *Conuerte nos domine ad te.* Nimirum gratia præueniente, & diuina inspiratione, & medijs, quibus ad te homines trahis,

trahis, & ad gratiam gratum facientem perducis. Sequitur: Et cōuertemur. Non enim poterimus ad ipsum conuerti, nisi ipse nos conuerterit. Qui est mortiferis labibus pollutus, auersus à Deo est: ad quem sine diuino auxilio conuerti nequaquam potest. Est enim perspicuum, neminem posse de cōdigno mereri gratiam, & à peccato mortifero ad illam resurgere, nisi per Deum. Id vult hoc loco Ieremias significare. Et capite trigesimo primo, vbi ait: Conuerte me domine, & conuertar, quia tu dominus Deus meus. Et David psalmo septuagesimo septimo. Spiritus vadens, & non rediens. Hoc est, gratia per flagitium mortiferum amittitur, sed humanis viribus non reuertitur. Vt qui culpa sua in profundum ac irremeabilem lacum ruit, non potest per se ascendere, & extrahi, sed opus est alicuius auxilio: sic qui se in pestilens præcipitat scelus, nequit inde nisi diuina ope adiutus ad Dei gratiam reuocari. Ideo David psalmo 84. Conuerte nos, inquit, Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis. Et psalmo septuagesimo. Deus conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus. Et ipse Deus apud Oseam tertio decimo: Perditio tua Israel, tantummodo in me auxilium tuum. Vnde sponsa Canticorum primo: Trahe, inquit, me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum. Et apostolus capite quintodecimo prioris ad Corinthios: Gratia Dei sum id, quod sum. Et Christus seruator noster apud Ioanem sexto: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Et. 15. Sine me nihil potestis facere. Id intuebatur Salomon, qui capite Prouerb. 2.

loquens de via iniquitatis ait: Omnes qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur. Quod intelligitur, nisi per Dei gratiam conuertantur. Obeam causam ouis quæ errauerat, vt Christus ait apud Lucam Luc. 19. quintodecimo, fuit ad gregem humeris pij cœlestisque pastoris reducta. Ipse est lux mundi, sine cuius lumine non Ioan. 8. possumus gratiam gratum facientem adipisci. Vt sol quod in se est, lunam splendore suo illustrat, nisi ipsa se in vmbra terræ immiserit, propter terræ interpositionem inter seipsam & solem: sic Christus dominus nos illuminat gratia sua: si autem nos non illuminamur, non est eius culpæ attribuendū, qui lux est & sol iustitiæ, sed nobis, qui vmbra querimus, & eo contempto rerum terrenarum amore flagramus. Et quia ad impij iustificationem exigitur liberum arbitriū ait Deus apud Zachariam primo: Conuertimini ad me, & ego cōuertar ad vos, Disponimur enim ad gratiam eidem liberè assentiēdo, & cooperando, & inspirationem Dei recipiendo, quippe qui illam possumus abijcere. Itaque cum dicitur in sacris literis: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: libertatis nostræ admonemur. Cum autem dicitur: Conuerte nos domine ad te, & conuertemur: Dei nos gratia præueniri confitemur. Si autem in gratia & virtutibus perseueramus, decimum numerum quo significatur perfectio, adipiscimur. Numerus enī ab vnitatem incipit, & in decimo absoluitur. Id videtur diuina scriptura innuere, cum ait, & primitias & decimas Dei esse: ab ipso enim est, cum ad bonum primo surgimus, & cum vsque ad finem perseueramus. Tu autem aduerte: Non ait Ieremias: Conuerte me solū ad te: sed con-

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

Gene. 4. uerte nos dñe ad te. Cain dicebat Gene. 4. Nunquid custos fratris mei ego sum? At diuin⁹ nostervates omnium salutē cupiebat. Qui aliorum bonum contemnit, non solum est similis Caino, sed hac in re diuite in inferis sepulto pestilentior.

Luc. 16. Ille enim dixit Abrahę: Rogo te, vt mitas Lazarum in domum patris mei, habeo enim quinque fratres, vt testetur illis. etc. Andreas non contentus propria salute duxit Petrum ad Iesum, & Philippus Nathanielem. Vt sic cortina trahat cortinam; &, vt Ioannes ait Apocalypsis vigesimo secundo: qui audit: Dicat: Veni. Vnde discipuli bini mittuntur apud Lucam decimo: Et in lege pro primogenito par turturum offerebant, aut duos pullos columbarum.

Luc. 2. Vbi numero pari charitas designatur. Ea pręditus Ieremias dicebat: Couerte nos domine ad te, & conuertemur. Ad eum debemus conuerti, & confugere, in quo est salus nostra constituta, qui nos in vulnus lateris sui intromittet, qui in calamitatum eluione est arca Noe, in cuius latere deorsum fuit ostium. Ac non sine mysterio ait fuisse deorsum, quia cum in Christo sint duę naturę, diuina & humana, in humana vulneratus est.

Apoc. 4. De hoc ostio ait capite quarto Apocalypsis diuus Ioannes: Ecce ostium apertum in celo.

¶ *Innova dies nostros sicut à principio.* Id est, instaura dies nostros, & da nobis tempora prospera & felicia, vt olim. Prosequere nos fauore tuo, quemadmodum faciebas, cum maiores nostros quondã liberaſti à dura Ægyptiorum seruitute tempore Moſis, & in terra promissa collocaſti tempore Iosue. Desiderabat Ieremias antiquorum temporum prosperitatem,

quemadmodum Iob, cum dicebat capite vigesimo nono: Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me: quando splendebat lucerna eius super caput meum. Hoc est, quando me fauore suo proſequebatur.

¶ *Sed proyiciens repulisti nos.* Id est, iuste nos relinquens, in exilium & Babyloonicam seruitutem eiecisti: quia te flagitijs nostris ad iram & supplicium mirum in modum prouocauimus. Perpende. Non ait: Repulisti me: sed repulisti nos. Non propriam tantum, sed communem deplorat calamitatem: proximos enim sic seipsum ordinato amore diligebat, iuxta illud Canticorum secundo. Ordinauit in me charitatem. Quod etiam potest verti: Vexillauit, vt ita dicam, me charitate. Ac si dicat: Charitate sua me Deus ad se traxit tanquam vexillo, quo in bello milites ad Ducem ducuntur.

Observationes ex Hebraeo in caput quintum.

Quam nostram pecunia bibim⁹. Quidã vertunt: Aquas nostras. Sed parum refert, idem enim manet sensus: & vtraque translatio vera est. In Hebraico enim est אֲנִי, quod nomen semper in pluribus.

¶ *Quam nostram pecunia bibim⁹.* Quidã vertunt: Aquas nostras. Sed parum refert, idem enim manet sensus: & vtraque translatio vera est. In Hebraico enim est אֲנִי, quod nomen semper in pluribus.

plurality reperitur: sed aliquando in singulari vertitur, aliquando in plurali. Lingua autem Hebræa nunquam eo utitur, nisi in plurali ob duplicem aquam, superiorē scilicet & inferiorē, quas diuidit firmamentum, ut primo Genesis capite sacra scriptura commemorat. Vnde cœlum dicitur **מַיִם** xamaijm, quod ibi aquæ sint, iuxta Rabbi Iosi sententiā, quam multi alij sequuntur. Capite Numer. 24. vbi bis eodē versu est hoc nomen, priore loco vertit Hieronymus aquā, posteriore aquas. Ita enim ait Balaam: Fluet aqua de situla eius, & semen illius in aquas multas. Hoc est, erit populus Israeliticus fecundus, & semen eius magnum accipiet incrementum, instar arborum iuxta ductus aquarum & fluminum deriuatiōes. Erit felix, rebusq; omnib; ad vitā necessarijs abundabit. Situla est instrumentum hauriendi aquam ex puteo, eāq; effundēdi. At septuaginta interpretes totam hanc orationē ad Christum referunt: ita enim habent: **ἐξελύσεται ἄνθρωπος ἐκ τῆς ἀπειρίας αὐτοῦ, καὶ κωλύσει ἐναντὶ πολλῶν.** Hoc est, exhibit homo ex semine ei, & dominabitur gentibus multis. Ac si dicat: Christus secundū carnē genus suum ducet ex Israele, eritq; gentium dñs. Vnde ei dicit psal. 2. cœlestis pater: Pete à me, & dabo tibi gentes in hereditatē tuam, & possessionē tuam terminos terræ. Onchelus etiā Chaldaicus paraphrastes hoc de Christo his verbis interpretatur. Crescet rex, qui vngetur de filijs suis, & dominabitur populorum multorum. Vbi priore loco nomine aquæ significatur Christ⁹, posteriore autem nomine aquarum gentium multitudo. Eodem vocabulo utitur Salomon Cant. 8. Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem. Idest, ingē-

tes calamitates non valebunt vim diuini amoris restinguere & delere. Et Amos. 9. **Amos. 9.** Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ. Ac si dicat: Deus vocat sursum ad aërem aquas maris versas in vapores, solis calore, qui in eam aëris regionem ascendunt, vbi concresecunt in nubes, quæ in imbres mutatae super terram effunduntur. Et Esai. 48. Et de aquis **Esai. 48.** Iuda existis. Hoc est, vos o Iudai, qui ex Iuda tanquam ex fonte dimanastis. De varijs aquæ significationibus vide Arnobium in psal. 21. & 32. & 73. Cyrillum de incarnatione vnigeniti. 26. Cyprianum epistola. 13. Gregorium Nyssenum de vita Mosis.

¶ Cervicibus nostris minabamur. Pro minabamur est in Hebræo verbū **רָדַף** radhaph, pro quo capite. 3. Threnorum Hieronymus vertit percutere: Operuisti in furore, & percussisti nos. Quare poterat verti locus hic: Cervicibus nostris percutiebamur. Vel, cervicibus nostris passi sumus persecutionem. Significat enim verbuni hoc persequi, ut psalmo. 142. Quia persecutus est inimicus animam meam. Et capite Ezech. 35. vbi Deus ait Idumæorum populo: Sanguini tradam te, & sanguis te persequetur. Hoc est, tradam te occisori, qui te persequatur. Vel tradam te populo Israelitico, qui te affligat. Erāt enim Idumæi & Hebræi ex eodem sanguine, quoniam genus ducebāt ab Isaac, Idumæi per Esau, Hebræi per Iacob. Hac ratione ductus Pagninus in The- **Pagnin.** sauro vertit hunc locum: Super ceruices nostras persecutionem passi sumus. Et eodē modo Septuaginta: Super collum nostrum persecutionem tolerauimus.

¶ Adolescentibus impudicè abusi sunt. Pro adolescentibus est in Hebraico: **בְּחֹרִים**, quod

quod nomen & adolescētes significat, & electos. Priorem significationē secutus est Latinus noster interpret, alteram Septuaginta, qui habēt: Electi fletum assūperūt. Hoc est viri nobiles & magnates vim lachrymarū profuderunt. Pagninus habet: Iuvenes ad molendū tulerunt. Brixianus: Adolescētes ad molendū rapuerunt. Sed quia interpret noster per molere & contūdere actū obscenum intellexit, posuit: Adolescētibus abusi sunt. Nam capite. 31. Iob, vbi nos habemus: Scortum alterius sit vxor mea: est in Hebræo: Molat alteri vxor mea.

¶ *Propterea mæstum factū est in dolore cor nostrū.* Particula, in dolore, nec est in Hebraico, neq; in Græco: sed est in vulgata nostra editione ad maiore literæ explicationem. Pro corde est in Hebræo ^{לב}, quæ vox & cor significat & mediū, quod cor sit in medio corporis situm: vt Ionæ. 2. Proiecisti me in profundū in corde maris. Accipitur pro voluntate, vt Cant. 4. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa. Quod pōt etiā verti: Rapuisti cor meū: siue abstulisti, siue, vt alij transferūt: Trāfixisti cor meum. Alloquitur Deus more humano animā sibi deuotam, quam admirabili amore prosequitur. Et Cant. 8. Pone me vt signaculum super cor tuum. Vbi pro signaculo est in Hebræo ^{סגולת} chotam, quod nomen significat sigillū & annulum: solebāt enim veteres in annuli gēma sigillum ferre: & quoniā annulo sigillū imprimebant, idē vocabulū vtrūque significat. Eo vtitur Ieremias capite. 22. cū ait: Si fuerit Iechonias filius Ioacim annulus in manu dextera mea. Et Salomon hoc loco, vbi pro signaculo poteris rectē vertere sigillum, aut annulum sigilli. Est enim sensus: Quēadmo-

dum in digito est annulus, ita sim ego in corde tuo. Vt digitus sigillum imprimit annulo, ita cor tuū mecum: nihil animo cogites, quod non sit sigillo diuini cōsiliij sigillatū. Nec solū in me debes in corde, hoc est in cogitationibus portare, sed etiā in brachio, hoc est in operibus: nomine enim cordis cogitationes sensusq; recōditi, nomine verò brachij opera & acta significātur. Eam ob causam vbi dixit: Pone me vt signaculum super cor tuum: adiecit: vt signaculum super brachiū tuum. Ac si dicat Christus: Da operam, vt me ponas ante oculos tuos, meque semper in meditationibus & actionibus respicias. Aspice cor sumi pro cogitatione. Sumitur etiam pro intelligentia, vt cap. 1. ad Romanos: Obscuratum est insipiens cor eorum. Quod cap. 4. ad Ephesios dixit: Tenebris obscuratum habentes intellectum. Furari cor alicuius est eo inscio aliquid agere, vt Genesis. 31. Furatus est Iacob cor Laban Aramæi, eo quod non indicauit ei, quod fugeret. Pro quo vulgata editio habet. Noluit Iacob confiteri socero suo, quod fugeret. Et paraphrasis Chaldaica: Celauit Iacob à Laban Syro, & nō indicauit ei, quod ipse proficisceretur. Præterea sumitur cor pro anima, vt capite Ieremiæ. 4. Laua à malitia cor tuū Ierusalem, vt salua fias. Ac eodē modo sumitur hoc Ieremiæ loco: Propterea mæstum factum est in dolore cor nostrum.

¶ *Conuerte nos domine ad te, & cōuertemur.* Cū ad Deū conuertimur, ipse nos conuertit: bona enim quæ agimus, munera sunt, quæ Deus nobis impertit. Id videtur significare diu⁹ Paul⁹ cap. 4. epist. ad Ephe. vbi citans versum illū psal. 67. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatē, accepisti dona in hominibus: ait: Ascendēs Christus

in

Pagnin.
Brixia.

Iob 31.

Ion. 2.

Cant. 4.

Cant. 8.

Iere. 22.

Ia

Zach

Psal.

Cant.

Gene

Rom. 1.

Ephes. 4.

Gene. 31.

Iere. 4.

Ephe. 4.

Psal. 67.

Eug

Pag

in altum, captiuā duxit captiuitatē, dedit dona hominibus. David ait Christū accepisse dona ad hominibus, Paulus verò ea illis dedisse: & vtrunque verum est: nam dona quæ Deo offerimus, ipsius Dei dona sunt, iuxta illud Iacobi apostoli: Omne datum optimū, & omne donū perfectum de sursum est descendēs à patre luminū. Et ita nulla est inter psalmographū & apostolū discrepātia. Nec inter Ieremiā hoc loco, & Zach. 1. vt in explanatione ostēdimus. In quibus duobus locis pro cōuertere est in Hebræo verbū **שׁוּב**, quod cōuertere significat, vt psal. 22. Animam meā conuertit. Significat etiā reuere, vt Cant. 6. Reuere reuere Sunamitis. Pro quo codices emēdati habēt Sulamithis: quæ vox pacificā significat, tranquillā & perfectā. Et Gene. 8. Dimisit coruū, qui egrediebatur, & nō reuertebatur. Vbi pro reuertebatur est hoc idem verbū. Sed quia in hūc incidimus locum, operepretiū duximus, discrimē repugnantiaq; loci huius inter vulgatā editionem, & litteram Hebræā, quæ modò extat, aperire. Iuxta cōmunis editionis veritatē coruus missus ex arca à Noe egressus fuit, sed nō reuersus: at exēplaria Hebræa quæ modò apparent, sensum contrariū produnt. Ita enim habent: **וַיֵּצֵא וַיָּשׁוּב**: Id est & egressus ibat, & reuertebatur. Disparata sūt: reuertebatur: & nō reuertebatur. Augustinus Eugubinus episcopus Chisamēsis in annotationibus suis ait de prauatam esse hoc loco editionē vulgatā, delendāq; esse ex illa particulam, non, codices verò Hebræos veritatē continere. Idē quoque ait Xantes Pagninus in epistola suæ nouē emissioni prælata. Non possum negare, ægrè me tulisse, tam catholicos & eruditos viros fuisse hoc loco in vulgatā editio-

nem vetustate veritate & magnificentia præstantē tam asperè & imeritò inuectos. Nam septuagīta interpretes natione Hebræi, linguæ Græcæ periti cum negatiōe legerunt. Ita enim habēt: **καὶ ἐξελθὼν οὐκ ἔστρεψεν**. Hoc est, & exiēs non est reuersus. Eodē modo Flavius Iosephus Iudæus Ioseph⁹ cap. 5. lib. 1. antiquitatū, cuius ad literā hæc sunt verba: Post paucos dies aqua amplius recedente misit coruū, volēs cognoscere, si quid etiam terræ fuisset relictū ab aqua, & ad egrediendum iam tutū esse videtur: qui cuncta reperiens inundātia nō reuersus est ad Noe. Haftenus ille. Illud velim existimes, tempore diui Hieronymi codices Hebræos hoc loco negationem habuisse: imò tēpore septuaginta interpretū: & ita Mosem scripsisse. Sed postea Hebræi aut negligentia, aut malitia, vt versionē nostram calumniarētur, negationē ex contextu abstulerunt. Hieronymus enim ex Hebræo vertit: Dimisit coruum, qui egrediebatur, & nō reuertebatur. Et aduersus Luciferianos: Emittitur, inquit, coruus de arca, & non redijt: & postea pacē terræ columba nuntiat. Et in epistola ad Oceanum: Statimq; columba spiritus sancti expulso teterrimo alite deuolat ad eum. Vbi per teterrimum alitem coruum significauit. Nonne vides Hieronymum locū hunc legisse & vertisse cum negatione? Augustinus similiter tomo. 6. lib. 12. cōtra Faustū Manichæū cap. 20. cum negatione legit: ita enim ait: Quod post dies quadraginta emissus coruus nō est reuersus, aut aquis vtiq; interceptus, aut aliquo super natante cadauere illectus, significat homines in imunditia cupiditatis teterrimos, & ob hoc ad ea quæ foris sunt, in hoc mundo nimis intētos. Et tomo. 9. in tractatu. 6. expositionis

in

COMMENT. IN LAMENT. IEREM.

in Ioannem ita ait: Meritò de arca missus est coruus, & nò est reuersus, missa est columba, & reuersa est. Vbi quid his duabus auibus significetur, mirabiliter explanat. Eodem modo legit Ambrosius libro de Noe & arca capite. 17. vbi causam reddit, cur coruus emissus non redierit. Præterea Chryf. Chrysostomus homilia. 26. in caput Genesis. 8. apertè cum negatione legit, & interpretatur, asseueranter affirmans nunquam coruū reuersum fuisse. Demū idē asserit glossa Græca per coruum populū intelligens Iudaicū, qui extra arcam, hoc est, extra ecclesiā mansit, per columbam verò populum gentilē, qui ad ecclesiā cōfugit. Cū igitur tot patres tāta vetustate, sanctitate, & sapiētia præditi ita legerint, & explanauerūt, vt nostra habet vulgata editio, credendū est, eam esse verissimam, Hebræam verò hoc loco deprauatā. Nec mirum, cū videamus, vt Elias etiam fatetur doctus inter Iudæos, Hebræos codices huius tēporis longè à priscis illis veteris synagogæ variari. Id quod perspicuè cōfitetur Bruno Amerbachius trium linguarum eruditione celebris, in præfatione in psalterium diui Hieronymi, vbi asseuerat vetera psalterij exēplaria Hebræa manu scripta à psalterio Venetijs impresso multis in locis discrepare. Sed quid citò recētiores scriptores, cū antiquus Iustinus martyr in libro quem edidit aduersus Iudæos, qui inscribitur Colloquiū cum Triphone Iudæo, apertè ostēdat iam tunc Iudæos aliquibus in

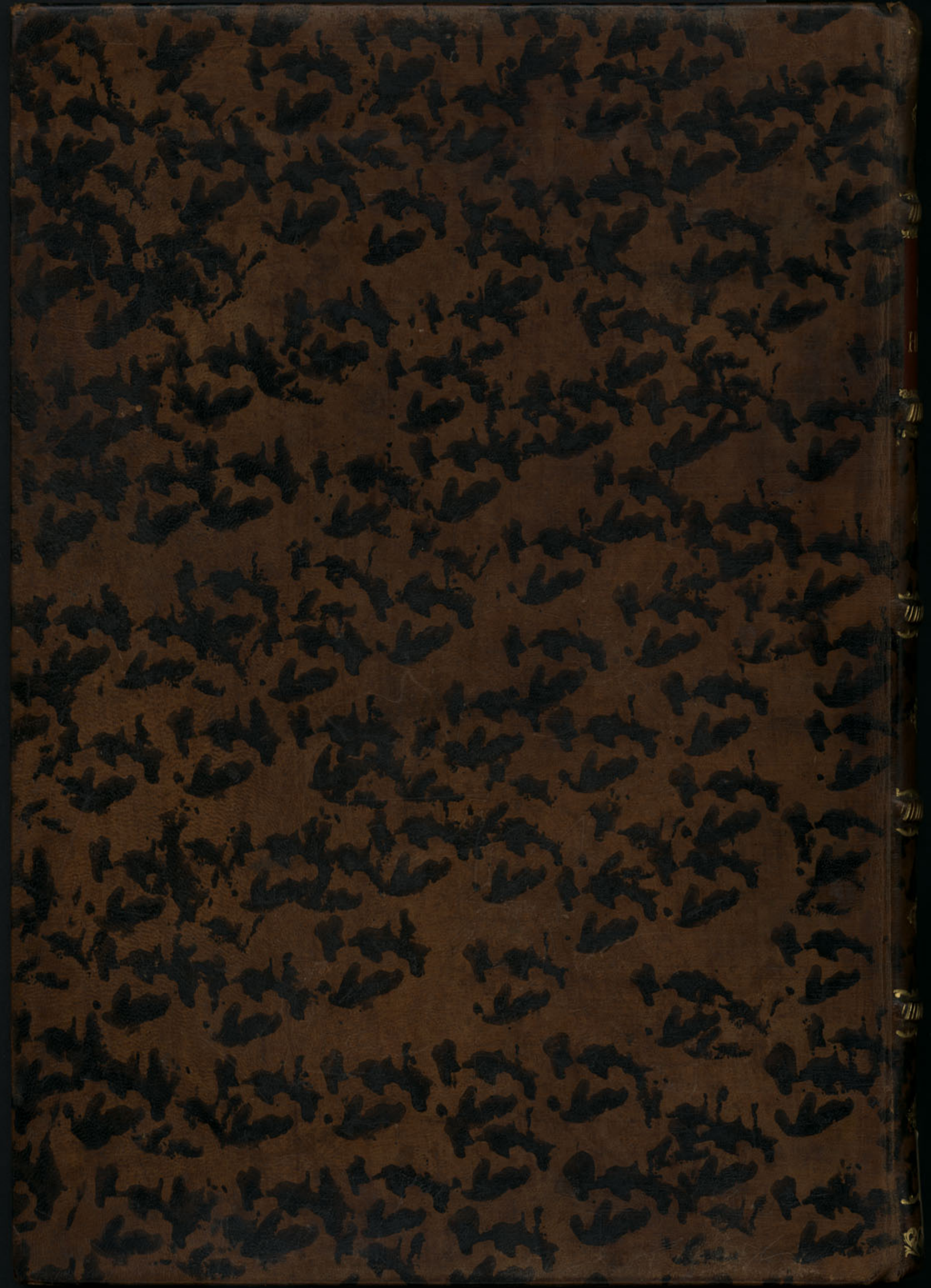
locis diuinam scripturā deprauasse: quē admodum versum illū psal. 95. Dicite in gentibus, quia dominus regnauit à ligno, vbi voces illas, à ligno, deleuerūt. Et postea, vt Lindanus Dordracenus in libris de optimo scripturas interpretandi genere ostendit, multa cōmutarunt. Quare iam nunc solida ac pura scripturarum veritas potius est à vulgata editione, quàm à codicibus Hebraicis petenda. Est enim cōmunis hæc nostra editio ab ecclesia catholica meritò approbata, quoniā est vetustissima, verissima, grauisima, & integerrima: de cuius laudibus nulla vnquam posteritas conticescet, quam ipsa perpetuitas semper intuebitur. Hæc est diuina ac vera scriptura, quæ vt Salomon ait capite Prouer. 6. lucerna est, lux, vitæ via, correctio & castigatio. De qua ait apostolus cap. 3. posterioris ad Timotheū: Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendū, & arguendum. Quare meritò Christus Deus noster apud Ioan. 5. Scrutamini, inquit, scripturas. Nos has Ieremiæ lamentationes scrutati sumus, & simpliciter pro ingenij tenuitate explanauimus, earū abstrusas sententias & profunda mysteria illis relinquentes, qui mentē à sensibus abducentes, & cogitationem à rebus visibilibus separantes sapientiā amplectantur, & ad diuinarum rerum contemplationem rapiuntur. Illi se totos ad diuinas literas explanandas conferant propter Deum, cui sit gloria & honor in secula seculorum, amen.

*Terminantur Ieremiæ lamentationes per Doctorem
Hectorem Pintum illustrata.*

✠ LAUS DEO. ✠

AMEN.

PINT. IN
HIERONYM.

Sala R
Gab.
Est.
Tab. 2A
N.º 3